

Treball de Recerca: La dona i la política

*A totes les dones que han lluitat i
lluiten per aconseguir més igualtat.
Que aquesta lluita mai sigui oblidada.*

Índex

1. Introducció	pàg. 1
2. Antecedents	
2.1. La situació de la dona a principis del segle XX.....	pàg. 4
2.2. La dictadura de Primo de Rivera	pàg. 5
3. La República, un assaig de llibertat.....	pàg. 9
3.1. La constitució i el sufragi universal.....	pàg. 9
3.2. Els avenços continuen.....	pàg. 12
3.3. La dona al treball, participació en sindicats.....	pàg. 12
3.4. La Guerra Civil.....	pàg. 13
3.5. Les dones rapades.....	pàg. 15
3.6. Dones republicanes.....	pàg. 17
3.6.1 Clara Campoamor.....	pàg. 17
3.6.2 Victoria Kent	pàg. 18
3.6.3 Frederica Montseny.....	pàg. 20
3.6.4 La Pasionaria.....	pàg. 22
4. Una dictadura, repressió i crueltat	pàg. 24
4.1. La Secció Femenina.....	pàg. 26
4.2. Dones espia	pàg. 28
4.3. El feminisme dels anys 60.....	pàg. 30
4.4. Dones del franquisme.....	pàg. 32
4.4.1 Pilar Primo de Rivera.....	pàg. 32
4.4.2 Clara Stauffer.....	pàg. 34
5. Transició cap a la democràcia.....	pàg. 35
5.1. La constitució de 1978	pàg. 36
5.2. Dones i les eleccions.....	pàg. 37
5.3. Testimonis de la democràcia.....	pàg. 40
5.3.1. Pilar Bravo Castells.....	pàg. 40
5.3.2. Pilar Rahola.....	pàg. 41

6. Segle XXI.....	pàg. 42
6.1. Polítiques pel canvi.....	pàg. 43
6.2. Accés a la política.....	pàg. 44
6.3. Reflexió: Què cal resoldre?.....	pàg. 45
6.4. Dones del segle XXI	pàg. 47
6.4.1. Alicia Sánchez-Camacho.....	pàg. 47
6.4.2. Anna Simó.....	pàg. 48
7. Entrevista i anàlisi de la societat.....	pàg. 49
7.1. Entrevista Anna Simó.....	pàg. 49
7.2. Estudi dels joves i la dona política.....	pàg. 51
8. Conclusions.....	pàg. 55
9. Bibliografia.....	pàg. 57
9.1. Llibres i enciclopèdies.....	pàg. 57
9.2. Altres fonts.....	pàg. 58
9.3. Entrevista.....	pàg. 60
10. Annex i fonts d'informació.....	pàg. 61
10.1. Opinions de diaris sobre el dret de vot femení.....	pàg. 61
10.2. Discursos Clara Campoamor i Victoria Nelken.....	pàg. 61
10.3. Notícia mort Dolores Ibárruri.....	pàg. 63
10.4. Declaració drets polítics de la dona.....	pàg. 65
10.5. Articles Declaració Drets Humans i les dones.....	pàg. 68
10.6. Pacte internacional dels drets civils i polítics.....	pàg. 69
10.7. Convenció sobre la discriminació femenina.....	pàg. 72

1. Introducció

La dona sempre ha estat un punt de conflicte a la nostra societat. Sigui pel motiu que sigui, mai se l'ha considerada una persona amb igualtat de capacitats que qualsevol home. Poc a poc aquests prejudicis van desapareixent, sobretot en els països més desenvolupats, amb una mentalitat més oberta.

Aquest no és el cas del meu estat. S'ha avançat, amb això hi podríem estar tots d'acord, però encara ens queda molt per recórrer. Poc a poc, amb penes i treballs, la dona comença a fer-se un lloc en la història i va deixant de ser considerada un objecte sexual o una persona dedicada a la casa, als fills i al marit.

He volgut enfocar el meu treball de recerca al camp polític perquè és un àmbit bastant desconegut per a mi, tot i que tinc la intenció de projectar el meu futur cap a aquesta direcció. Vaig pensar que seria una bona eina per començar a enfrontar-me amb el món polític i més particularment amb la participació que la dona exerceix en aquest camp, ja que volia veure amb quines barreres i fronteres em trobaria si hi volgués formar part.

La meva sorpresa va ser mínima al veure el resultat del meu treball de recerca. A mesura que he anat endinsant-me en el món polític, he pogut comprovar que la política no és ni de bon tros una branca de la societat bastant progressista com em temia, i he pogut comprovar que la situació de la dona en aquest camp és un reflex de la societat. Una acció que veiem del tot normal com és anar a votar, ha costat suors i esforços per poder aconseguir-ho.

En molts moments del treball he fet l'exercici de posar-me en la pell de totes aquestes dones que han lluitat per aconseguir els drets que avui en dia posseïm. Em costa imaginar-me a mi mateixa en les situacions que es van trobar Clara Campoamor o totes les dones anònimes compromeses amb la defensa dels seus drets. De ben segur que van ser temps difícils i no ho van passar gens bé. Estar postrada a casa, no ser valorada per cap sector de la societat, no poder participar activament en activitats polítiques i culturals, ser esclava del sistema sense veure el camí de sortida.

És per aquest motiu que admiro totes les dones, no només aquelles que són conegudes i han rebut algun reconeixement per la seva tasca al cap dels anys, sinó totes aquelles que van lluitar i es van alçar contra les normes de la societat, que un dia van pensar que ja en tenien prou i van decidir rebel·lar-se contra tots aquells que hi estaven en contra.

Des de la meua humil posició, he intentat retre homenatge a totes elles, explicant les seves lluites, els seus fracassos i les seves victòries. Que les seves històries no caiguin en l'oblit.

També, m'agradaria aconseguir demostrar la situació d'inferioritat en la que ens trobem les dones en aquest moment. Moltes persones creuen que ja està tot fet, que mai més podem canviar el que està estipulat. Que aquest treball els ajudi a comprendre que la feina encara està per fer.

Aquest document està estructurat de forma cronològica seguint una línia temporal perquè he pensat que d'aquesta manera es pot veure millor els avenços i els retrocessos que la societat femenina ha experimentat al llarg dels anys.

Cada etapa de la història està dividida en diferents apartats en els quals s'inclou unes biografies de dones que, sota el meu punt de vista, són dignes de ser destacades. Incloc, també, una entrevista que he realitzat amb una dona reconeguda del panorama polític català i un anàlisi entre tres països ben diferents, Espanya, Estats Units i Suècia, gràcies a la col·laboració de 15 persones d'entre 13 i 18 anys que m'han proporcionat les seves opinions i m'han ajudat a crear un estudi mostrant les semblances i les diferències entre el meu estat, una potència mundial, i un país exemple per la seva modernitat. Per acabar, uns annexos amb informació complementària que de ben segur seran del vostre interès.

La realització d'aquest treball ha estat feta amb molta il·lusió i interès, per tant, no ha suposat cap sacrifici la cerca d'informació ni les hores dipositades en redactar la memòria escrita. He trobat dificultats amb algunes entrevistes, ja que algunes persones no han pogut participar per motius diversos. Malgrat tot, aquestes dificultats s'han pogut saldar sense cap alteració en el meu treball.

Aquesta cerca de ben segur que m'ajudarà en un futur. Sempre és bo tenir una cultura i l'aprenentatge mai és negatiu, però tenint en compte les meves aspiracions laborals en els pròxims anys, aquest treball m'ajudarà a saltar tots aquells obstacles que m'apareguin en el camí, així com em servirà com a eina de motivació, ja que recordar el que aquestes dones han fet perquè nosaltres tinguem aquestes condicions, m'impulsen a seguir endavant i no defallir davant d'aquesta lluita contra les normes discriminatòries del nostre país.

Per acabar, m'agradaria donar les gràcies a la meva tutora del treball de recerca, la Montse Tió, per haver-me proporcionat les eines necessàries per la realització d'aquest i haver-me encoratjat a tirar endavant per aconseguir els meus reptes.

Vull tenir un record, també, a totes aquelles persones que han fet possible la creació d'aquest treball, com ara els meus pares i la meva àvia, per la seva ajuda prestada i el seu suport incondicional del qual mai en podria donar les gràcies suficientment.

Una menció especial a tots els col·laboradors que, desinteressadament, han col·laborat en la realització d'aquesta memòria prestant la seves experiències i la seva intel·ligència, que m'han servit molt per poder realitzar aquest treball. M'agradaria destacar a la senyora Anna Simó per la seva ajuda desinteressada i el seu suport als joves que volem fer carrera en el món polític.

Gràcies, també, a tots els meus companys que m'han acompanyat en aquest viatge. A la Marta Peris per la seva filosofia d'afrontar els problemes, de ben segur que han posat un toc d'humor en les tardes intenses i de bloqueig. A en Gerard Garriga i a la Eva Casasayas, per la seva paciència i el seu suport, ha estat tot un luxe compartir treballs de recerca amb vosaltres.

2. Antecedents

2.1. Situació de la dona a principis del s. XX

El sistema que tenia Espanya a principis del segle XX deixava a la dona en una situació discriminatòria envers els homes. Hi havia una legislació molt injusta, ja que, per exemple, la dona casada estava sota la tutela del marit i necessitava la seva autorització per fer qualsevol activitat, com per exemple anar a comprar. Hi havia un codi penal molt dur amb les dones i s'impulsaven sancions molt severes per aquelles que s'atrevien a insultar el marit o no acceptar les seves ordres.

La dona tenia un pes molt important al món agrícola. Se la considerava com una ajuda familiar, per tant, no rebia cap sou ni cap reconeixement. Un cop acabada la feina del camp, havia de fer les feines de casa.

Va ser una època en que les dones, poc a poc, van anar introduint-se en el sector industrial. Barcelona encapçalava el rànking amb el major nombre de dones assalariades.

Tot i aquesta incorporació massiva al treball, hi havia indústries, com ara la de la ceràmica, en que la presència de la dona era nul·la i de fet, se la prohibia entrar en aquest tipus de recintes.¹

El sector tèxtil i la indústria del tabac són els que més ocupació femenina tenien, així també com les feines de criada, de dida² i de mestre.

L'any 1912, per exemple, es va crear una llei anomenada, "*Ley de la silla*" en que s'obligava a totes les empreses que tinguessin dones al seu servei, a proporcionar una cadira perquè poguessin fer la seva feina assegudes.

¹ Les dones només hi podien entrar si portaven una nota autoritzada pel alcalde, o si eren familiars dels treballadors. Tot hi així només hi podien accedir en les hores de dinar i de berenar.

² La dida o mare de llet s'encarregava de donar el pit als fills de les famílies benestants durant el primer any de vida del nadó.

La gelosia era un sentiment que molts marits de l'època patien, era per aquest motiu que la dona, amb por als possibles atacs del seu marit, deixava de ser presumida i anava adoptant una aparença deixada i descuidada.

L'adulteri era un altre camp on es veia la desigualtat entre ambdós sexes. Si un home enxampava la seva dona al llit amb un altre, podia matar-la i la seva pena no era tant important com si s'intercanviaven els papers. Si un home matava a la seva dona podia ser desterrat, mentre que si una dona matava el seu marit, s'enfrontava a una cadena perpètua.

Les activitats d'aquestes dones fora del seu treball girava entorn a la religió i l'església catòlica. S'encarregaven d'anar a missa i resar per tota la família, velar els morts, preparar les processons i tenir cura de la neteja de les institucions religioses.

Les dones tampoc podien anar soles al carrer. La mare sempre les acompanyava, i quan no era possible, sempre hi havia algú que velava pel bon comportament de la dona.

El feminisme mai va ser un tema important per la societat. Mentre en altres països les dones lluitaven per aconseguir, per exemple, el dret a poder votar, a Espanya aquest moviment no va acabar d'arrelar.

A principis del segle XX van sorgir algunes associacions com el *Centro Ibérico Americano de Cultura Popular Femenina*, però no van dedicar-se a aconseguir la igualtat de drets entre sexes, sinó que volien que es reconegués el paper de la dona com una ajuda domèstica.

2.2. Context històric: la dictadura de Primo de Rivera

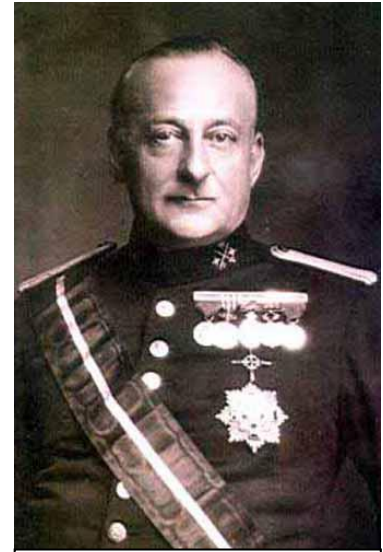
Espanya, 13 de setembre de 1923. El capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, executa un cop d'Estat i instaura la dictadura. Comença un període de repressió que no acabarà fins la substitució d'aquesta per la II República Espanyola.

La dictadura de Primo de Rivera, va triomfar gràcies a l'alta burgesia, les classes mitjanes i l'exèrcit, com a solució a la crisi que sofria el país en aquelles èpoques.

L'ajuda del Rei, que veia com creixien els republicans dia rere dia, va ser crucial per a l'èxit d'aquesta.

En clau catalana, la dictadura va rebre el suport inicial de la Lliga Regionalista, però ben aviat, va anar guanyant detractors a causa del fort component anticatalanista que va anar adquirint Primo de Rivera.

La Dictadura, va prohibir la Lliga Regionalista i els partits polítics catalanistes, es va prohibir la llengua i la bandera catalana, va abolir la Mancomunitat i va establir una rigorosa censura.

Font 1. Miguel Primo de Rivera

La política catalana va viure en la clandestinitat amb personatges com Francesc Macià, que van ser claus per la derrota de la dictadura i la instauració de la II República Espanyola i la República Catalana.

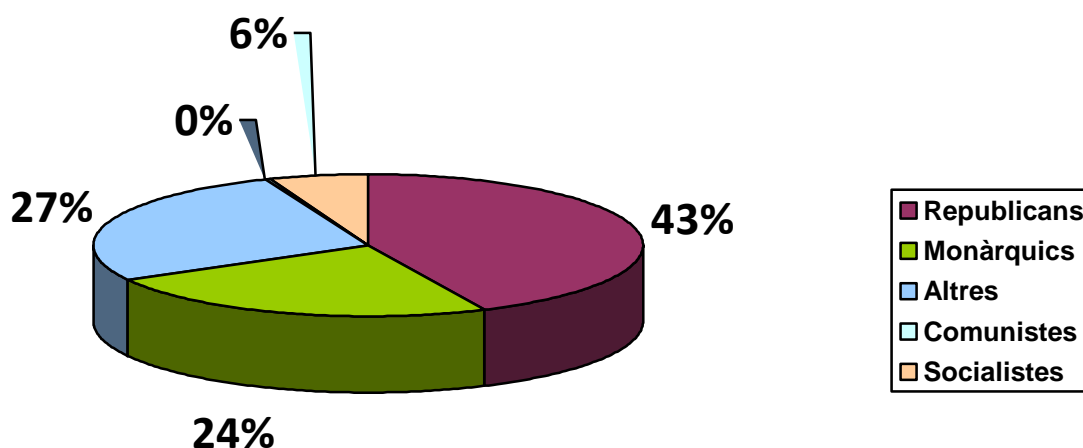
Malgrat els èxits aconseguits, el règim cada vegada anava perdent més adeptes. Els partits republicans anaven creixent, així com els sindicats que defensaven els drets dels treballadors. La crisi del sistema també va arribar a l'exèrcit.

L'any 1930 Primo de Rivera es veu obligat a dimitir, i Alfons XIII nomena a Dámaso Berenguer president del govern; entrem en un període de Dictablanda. Durant l'agost d'aquell any els sectors d'esquerreres van signar el Pacte de San Sebastià, mostrant així la seva unió per proclamar la República.

Després de diversos fracassos, l'1 de març de 1931 es van convocar eleccions generals. L'almirall Juan Bautista Aznar va ser proclamat president del govern.

Aznar va decidir convocar eleccions municipals el 12 d'abril de 1931. Els partits republicans van guanyar en 41 de les 50 capitals de província. El comitè revolucionari va decidir enviar un comunicat afirmant que proclamarien la República en vista dels resultats municipals. El 14 d'abril es va proclamar finalment la República i el rei Alfons XIII es va veure obligat a abandonar el país. Des d'aquell dia, el comitè revolucionari es va convertir en el Primer Govern Provisional de la Segona República Espanyola.

Resultat eleccions 1931

Font 2. Resultat de les eleccions de 1931 extreta de *INE Anuarios Estadísticos 1931-1940*

Les dones, durant la dictadura, estaven considerades com a éssers inferiors als homes tal com ho havien estat abans del triomf de Primo. Si es cert que hi havia moltes diferències entre les dones obreres i les burgeses, però totes tenien una característica comuna que les definia: La seva vida estava enfocada a reproduir-se, cuidar dels nens i encarregar-se de les feines de la casa. Era difícil, doncs, trobar dones dedicades al món polític i cultural.

L'accés a l'educació també era un dret que li era restringit. La taxa de nenes escolaritzades era molt inferior a la dels nens, i l'educació que rebien era notablement diferent. Destinaven les classes a la religió i a les labors de la casa principalment. Amb tot, l'accés de la dona a la universitat era possible, però els obstacles que trobaven pel camí feien que hi hagués menys d'un 10% de dones estudiant-hi.

Tot i això, la presència de la dona en el mercat laboral era força nombrosa. En el treball també sofrien discriminació. Treballava en unes condicions laborals pèssimes, sense higiene i amb una constant explotació. També, rebia un sou considerablement més baix que el dels homes i patien una doble jornada laboral, ja que quan arribaven del treball, havien de dedicar temps a les feines domèstiques i a la cura de l'home i dels fills.

On més evident és feia aquesta discriminació, va ser en el camp legal. La dona havia d'obeir al marit, un cop casada, i aquest era l'administrador dels seus béns. Ella no podia vendre ni comprar res sense l'autorització del seu marit. Si un home li era infidel a la dona,

aquesta no podia reclamar res, en canvi, si la situació era al revés, l'home tenia dret a castigar a la dona i fins i tot matar-la.

No va ser fins la República, que la situació d'aquestes dones va canviar. Tot i això, durant aquest període, Matilde Pérez Mollà va convertir-se en la primera "alcalde femenino" d'Espanya. Matilde va governar Cuatrecerdas, a Alacant, des de 1924 fins el 1930, quan s'instaurà la "dictablanda".

El règim va concedir a les dones 15 llocs a l'Assemblea Nacional com a representació del gènere femení, però les males llengües deien que aquestes dones només servien per distreure als homes de l'Assemblea durant les llargues sessions de treball.

Font 3. Matilde Pérez Mollà,
primera alcaldessa d'Espanya

3. La República, un assaig de llibertat

La República va aportar a la societat unes llibertats i uns canvis socials impensables en una dictadura. En arribar al poder, es va trobar un país endarrerit en qüestions polítiques i socials. Aquest nou sistema polític va beneficiar especialment a les dones que patien una situació d'exclusió social.

Les dones, durant el primer terç del segle XX, es van incorporar massivament al treball. Es per aquest motiu, les primeres mobilitzacions femenines es van fer per demanar els mateixos drets que els homes en qüestions laborals .

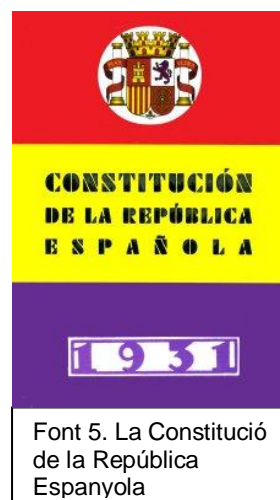
Font 4. Cartell de la II República Espanyola

Tot i que les dones comencen a participar en àmbits culturals, acadèmics, polítics, entre altres, el 44'4 % de les dones, segons un cens del 1930, eren analfabetes.

L'entrada en el món laboral, no és ben vista per alguns sectors del país, però la necessitat d'augmentar els pressupostos familiars, van incentivar la participació de la dona al treball. Tot i això, menys d'un 13% de la població femenina treballava.

3.1. La Constitució i el Sufragi Universal

Quan triomfa la República, es comencen a revisar totes aquelles lleis discriminatòries, com per exemple, la prohibició del sufragi femení. Aquest tema ja havia estat plantejat amb anterioritat, però sense cap èxit rellevant. Durant la creació de la Constitució de 1931, doncs, va ser un problema que es va posar sobre la taula. Tant en els partits de dretes com en els d'esquerres, es creia que les dones, al no tenir tanta "cultura" com els homes, eren molt influenciables per l'església, per tant votarien partits conservadors, i convertirien als partits de dretes en els més votats.

Font 5. La Constitució de la República Espanyola

Moltes feministes, com Victoria Kent i Margarita Nelken, mogudes per aquells pensaments, es van oposar al sufragi femení, però gràcies a la lluita aferrissada de Clara

Campoamor, que va argumentar davant les Corts els drets de les dones a ser tractades com els homes, va aconseguir que la proposta es sotmetés a votació.

Campoamor va haver d'enfrontar-se a tots els escèptics, i aquest fet li va costar un sacrifici que nombroses vegades no era valorat pels partits polítics i per alguns sectors conservadors de dones. Tant ella com Victoria Kent i Margarita Nelken, que havien interposat els interessos del seu partit i la continuïtat de la República envers els drets de la dona, van sofrir grans discriminacions per la seva condició femenina.

El resultat final de la votació d'aquest article de la Constitució va ser de 161 vots a favor i 121 en contra. Més de 180 diputats van decidir no acudir a la votació en senyal de protesta, com Indalecio Prieto, del Partit Socialista. El Partit Agrari, els republicans conservadors i el Partit Socialista van votar-hi a favor, en canvi, el Partit Radical (del qual Clara Campoamor n'era membre), l'Acció Republicana i el Partit Radical-Socialista hi van votar en contra. Més tard es va repetir la votació, i el sufragi femení va guanyar definitivament per tant sols 4 vots de diferència.

A continuació es mostren alguns articles relacionats amb la dona, extrets de la Constitució de 1931:

Artículo 36.

Los ciudadanos de uno y de otro sexo, mayores de veintitrés años, tendrán los mismos derechos electorales conforme determinen las leyes.

Artículo 40.

Todos los españoles, sin distinción de sexo, son admisibles a los empleos y cargos públicos según su mérito y capacidad, salvo las incompatibilidades que las leyes señalen.

Artículo 43.

La familia está bajo la salvaguardia especial del Estado. El matrimonio se funda en la igualdad de derechos para ambos sexos, y podrá disolverse por mutuo disenso o a petición de cualquiera de los cónyuges, con alegación en este caso de justa causa.

Artículo 46.

La República asegurará a todo trabajador las condiciones necesarias de una existencia digna. Su legislación social regulará: los casos de seguro de enfermedad, accidente, paro forzoso, vejez, invalidez y muerte; el trabajo de las mujeres y de los jóvenes y especialmente la protección a la maternidad; la jornada de trabajo y el salario mínimo y familiar; las vacaciones anuales remuneradas; las condiciones del obrero español en el Extranjero; las instituciones de cooperación; la relación económico jurídica de los factores que integran la producción; la participación de los obreros en la dirección, la administración y los beneficios de las empresas, y todo cuanto afecte a la defensa de los trabajadores.

Artículo 53.

Serán elegibles para Diputados todos los ciudadanos de la República mayores de veintitrés años, sin distinción de sexo ni de estado civil, que reúnan las condiciones fijadas por la ley Electoral.

Tot i l'aprovació del sufragi femení, l'opinió al carrer no era molt favorable tal com es mostra en aquests dos documents extrets del diari *La Voz* l'1 i el 2 d'octubre del 1931:

“El voto hoy en la mujer es absurdo, porque en la inmensa mayoría de los pueblos el elemento femenino, en su mayor parte, está en manos de los curas, que dirigen a la opinión femenina, se introducen en los hogares e imperan en todas partes. La mujer española, especialmente la campesina, no está capacitada para hacer uso del derecho del sufragio de una manera libre y sin consejos de nadie. Con lo que hoy ha acordado el Parlamento, la República ha sufrido un daño enorme y sus resultados se verán muy pronto.” (Diari "La Voz", de 1 d'octubre de 1931)

“No somos enemigos de la concesión del voto a la mujer; estimamos que debe concedérsele ese derecho de ciudadanía, pero a su tiempo, pasados cinco años, diez, veinte, los que sean necesarios para la total transformación de la sociedad española, cuando nuestras mujeres se hallen redimidas de la vida de esclavitud a que hoy están sometidas, cuando libres de prejuicios, de escrúpulos, de supersticiones, de sugerencias,

dejen de ser sumisas penitentes, temerosas de Dios y de sus representantes en la tierra, y vean independizada su conciencia” (Diari "La Voz", de 2 octubre de 1931)

3.2. Els avenços continuen

Durant el 1932 es va aprovar la Llei del Matrimoni Civil i la Llei del Divorci. Aquesta llei, va rebre la ferma oposició de l'església, i en el cas de la Llei del Divorci, va convertir-se en la primera que considerava el divorci entre un home i una dona a Espanya. La llei reconeixia el dret al divorci per mutu acord i el dret de la dona a tenir la potestat dels seus fills. De nou, Clara Campoamor va ser un dels rostres destacats en els debats parlamentaris sobre aquesta llei i també en el moment d'aplicar-la, ja que al ser advocada, va encarregar-se dels primers divorcis de la República.

Durant l'any 1935 es va promoure una llei per regular la prostitució i el 1936, a la zona de Catalunya, que era una de les zones més avançades del país, amb una mentalitat influenciada pels països europeus, es va legalitzar l'avortament.

Aquests avenços van tenir nom propi. Frederica Montseny, que va ser ministra de Sanitat i Assistència Social entre novembre de 1936 i maig de 1937, va encapçalar unes reivindicacions feministes que van aconseguir la promulgació de la llei de l'avortament a Espanya i la creació de cases i llocs d'assistència per a les prostitutes sense recursos.

3.3. La dona al treball, participació en sindicats

La incorporació massiva de la dona al treball va propiciar que aquestes es sumessin a les organitzacions sindicals i obreres per reclamar el dret a ser tractades com els homes. Es van crear diverses organitzacions especialitzades en la reclamació femenina d'aquests drets, com *Mujeres Libres*. Aquest grup tenia com a finalitat alliberar a la dona de la situació en què es trobaven i fomentar la seva participació en la política, la cultura, etc. Aquesta organització estava integrada dins de la Central Nacional de Treballadors, la coneguda CNT, per aquest motiu van haver-hi certes propostes que no van prosperar a causa de la negativa de la CNT. Tot i això el paper

Font 6. Cartell promocional de Mujeres Libres.

d'aquestes dones va ser molt important durant la posterior guerra civil, que van comportar que moltes marxessin a l'exili o anessin a les presons.

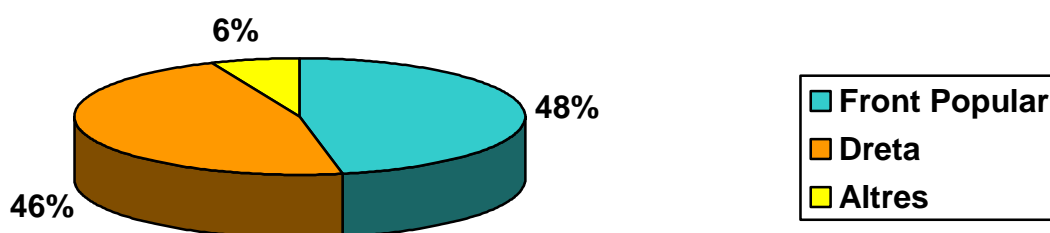
3.4. Guerra Civil

Mentre les dones veien, poc a poc, com se les començava a considerar a la societat, la República anava perdent cada vegada més adeptes. La situació d'inestabilitat econòmica que cada vegada era més difícil cobrir les necessitats del poble, les grans diferències entre rics i pobres i una polarització de la política espanyola mostrant dos bàndols totalment oposats, van fer plantejar-se el sistema que hi havia en aquell moment.

Durant les eleccions de 1936, aquesta polarització es va fer evident. L'esquerra es va presentà en coalició amb el nom de Front Popular, mentre que la dreta ho va fer per separat, ja que no hi va haver un acord per formar coalició.

Els partits d'esquerra van obtenir un 34,3% mentre que la dreta coalitzada amb els grups de centre, en va obtenir un 33,2%. Degut a la llei electoral, que atorgava un 75% dels escons a la llista guanyadora, la coalició d'esquerra va guanyar la majoria al Congrés.

Resultats eleccions 1936

Font 7. Resultats de les eleccions de 1936 extreta de *INE Anuarios Estadísticos 1931-1940*

Entre els mesos de febrer i juny d'aquell any, es va incrementar la tensió entre els dos bàndols. Al govern republicà li costà molt controlar l'ordre públic i la violència constant que hi havia als carrers. Durant el mes de març, es van produir els primers contactes entre generals per fer un aixecament militar el juliol del mateix any.

Aquest desordre públic es manifestava de diverses maneres. Hi havia violència al camp, conflictes laborals, atacs als òrgans eclesiàstics, crema de convents i atemptats polítics entre altres.

En un d'aquests atemptats, va morir assassinat José Calvo Sotelo, diputat del partit *Renovación Española*. Aquest atemptat va consternar la dreta espanyola, sobretot als militars que preparaven la insurrecció contra la República.

Aquesta insurrecció va començar a Melilla el 17 de juliol de 1936 de les mans del general Franco. Un dia després es va alçar a Sevilla, i durant aquella nit, el general Mola i altres caps militars, van declarar l'estat de guerra.

Les dones revolucionaries es van unir en la lluita per mantenir la República. Moltes dones es van allistar en batallons i cossos de milícia. Algunes forces revolucionàries van oposar-se a deixar participar a les dones en els camps de batalla, argumentant que la seva feina era la de fer treballs a la cuina, la infermeria, la confecció de la indumentària pels combatents etc.

El Partit Obrer d'Unificació Marxista, el POUM, apostava per crear un Front Revolucionari de Dones. Creia que la participació de les dones, juntament amb la dels treballadors, era essencial per combatre l'aixecament militar. Aquest partit, va decidir reclutar dones per crear el *Socorro Rojo*, una organització que s'encarregava de donar assistència sanitària en el front de batalla. També va donar entrenament militar a totes les dones que ho demanaven.

Diverses associacions es van crear, gràcies a la gran demanda de les dones a participar en política durant la Guerra Civil. Entre elles destaquen la *Unión de Muchachas* i la *Asociación de Mujeres Antifascistas*, integrada per Victoria Kent i Dolores Urribarra. Aquesta última, també anomenada *La Passionària*, va ser una de les figures claus del feminisme en la Guerra Civil.

L'octubre de 1936, 3 mesos després del començament de la Guerra, el Ministre de Guerra del govern del Front Popular, Largo Caballero, va aprovar un decret on es prohibia a la

dona a participar en els camps de batalla. Moltes dones van sentir una profunda decepció quan va sortir aquest decret a la llum, ja que van veure estroncades les seves llibertats. Altres, no es van rendir i van decidir desafiar al govern i continuar lluitant, com ara Manolita del Arco o Rosario Sánchez Móra “la dinamitera”.

La derrota militar dels Republicans, l'any 1939, va estroncar tots els avenços que s'havien aconseguit. Les dones van estar present a casa, als camps militars, i a les indústries de guerra, durant el conflicte, i van sofrir les conseqüències de la derrota com a mínim al mateix nivell que els homes.

El pas de la dona per a les presons les va marcar profundament. Entre 1938 i 1960 hi va haver moltes dones, la majoria del partit comunista clandestí, que van passar per les presons d'arreu del territori espanyol. Quan van poder sortir-hi, van continuar ajudant als seus marits en la lluita clandestina.

Amb la derrota dels Republicans l'1 d'abril de 1939 davant les tropes franquistes, moltes dones que havien participat en la guerra, van tenir la necessitat de marxar a l'exili. Tot i això, per a moltes dones l'exili va significar una motivació per continuar la seva lluita de forma clandestina. Moltes d'elles es van dedicar a donar a conèixer la lluita de les dones espanyoles a la resta del món. Victoria Kent ho va fer als Estats Units, *La Passionària* a la URSS, Federica Montseny a França, Margarita Nelken a Mèxic i Clara Campoamor a França, Argentina i Suïssa.

3.5. Les dones rapades

La imatge de la dona que es va estendre durant la Segona República, a partir del 18 de juliol de 1936 va passar de ser del model d'una dona roja i moderna, a un dimoni pel règim franquista.

Segons les tropes anaven avançant pels pobles i s'hi va aplicar una mesura repressiva a tots els homes i dones que col·laboraven amb el règim. Els homes, per una banda solien ser executats o fugien per evitar una sentència de

Font 8. Quatre dones rapades del franquisme.

mort pels seus ideals. La dona, en canvi, va patir una situació més difícil havent-se de quedar als pobles i ciutats cuidant dels fills i de la casa en la més absoluta misèria.

Per humiliar aquestes dones, es va establir la tendència de fer-les beure oli de ricí i rapar-les per poder-les distingir.

La Falange, la Guardia Civil, i totes les autoritats del poble s'encarregaven de detenir aquestes dones, els hi rapaven el cabell, els hi feien beure aquest oli, molt tòxic i que entre altres efectes provocava diarrea, i moltes vegades els hi penjaven una bandereta vermella.

Després les passejaven pel poble amb la banda de música municipal, mentre aquelles dones patien els efectes de l'oli.

Aquesta pràctica servia per mostrar a la població els "monstres" que la Segona República havia creat i moltes d'aquestes dones que patien vexacions, acabaven empresonades sense judici previ o davant d'un judici militar, que no era imparcial i que les condemnava amb testimonis falsos o sense proves.

3.6. Dones republicanes

3.6.1. Clara Campoamor

Clara Campoamor va néixer a Madrid el 12 de febrer de 1888 i va morir a Lausana el 30 d'abril de 1972. El seu pare era comptable en un diari, i la seva mare costurera.

Va treballar en diversos establiments com a telefonista fins que va poder obtenir una plaça com a funcionària a Correus. Més tard va treballar en un diari anomenat, *La Tribuna*, on va començar a interessar-se per a les qüestions polítiques. Després d'estudiar dret a la Universitat, Campoamor es va convertir en una de les primeres advocades que va exercir el seu ofici a Espanya.

Font 9. Clara Campoamor

Les seves idees feministes la van portar a interessar-se pel PSOE, però mai va entendre ni acceptar, la col·laboració d'aquest partit amb la dictadura de Primo de Rivera. Entre altres activitats, es dedicava a fer conferències a la Associació Femenina de la Universitat i a l'Acadèmia de la Jurisprudència. En aquestes xerrades, sempre defensava el dret de les dones a participar en l'activitat política.

Quan la República va triomfar, Campoamor va ser escollida diputada sota el Partit Radical, ja que aquest defensava ser *republicà, lliberal, laic i democràtic*. Va formar part de la comissió que va dur a terme la Constitució de la II República i va mantenir una lluita aferrissada per abolir la discriminació femenina en tots els àmbits. Gràcies a ella, es va aconseguir el sufragi universal femení. Per aconseguir aquest sufragi va haver d'enfrontar-se a Victoria Kent, que era partidària de no deixar que les dones participessin en les votacions.

L'any 1934 va abandonar el seu partit i va dedicar-se a escriure dos dels seus llibres més importants, *Mi pecado mortal* i *El voto femenino y yo*. Aquests llibres els va publicar durant el 1935.

Quan la guerra civil va començar, es va veure en l'obligació d'exiliar-se. Va viure a París, Buenos Aires i Lausana on va morir. A finals de la dècada de 1940, va voler tornar a Espanya però no va poder.

3.6.2. Victoria Kent

Victoria Kent va néixer probablement el 6 de maig de 1898 a Màlaga, encara que la data exacta és desconeguda, ja que ella mateixa va encarregar-se de canviar la seva data de naixement reiterades vegades quan va arribar a Madrid l'any 1917.

El seu pare treballava en el sector dels teixits i la seva mare es dedicava a la feina de casa i la cria dels fills. L'any 1917, gràcies als contactes del seu pare, deixa la seva ciutat natal per estudiar el batxillerat a Madrid.

Font 10. Victoria Kent

En acabar el batxillerat, comença la seva carrera de Dret a la universitat de la ciutat fins el 1924, quan es llicencia.

Durant aquell any, en plena dictadura de Primo de Rivera, va entrar a formar part del Col·legi d'Advocats de Madrid, convertint-se així, en la primera dona en ingressar-hi.

Kent es va convertir, també, en la primera dona en exercir la seva professió davant d'un tribunal militar el 1930, quan es va encarregar de la defensa d'Álvaro de Albornoz, acusat de signar un document republicà.

Quan la Segona República triomfa, Kent és elegida pel seu partit, el Partit Radical Socialista, a formar part del govern, obtenint així, un escó de diputada en les Corts constituents.

Tot i que les seves participacions en el Parlament són molt escasses, se la recorda pel seu discurs contra el vot femení, ja que va al·legar que aquest vot seria majoritàriament conservador perquè creia que l'església tenia un poder influent sobre la majoria de les dones. Va mantenir una guerra dialèctica amb la també diputada Clara Campoamor, que s'oposava als seus pensaments.

Durant el govern d'Azaña, va ser directora general de les presons, que tenia com a objectiu rehabilitar els presos. La seva presència va ser força notòria, ja que va implantar

una sèrie de canvis que van modernitzar els centres de reclusos. Entre altres canvis, va ordenar la millora de l'alimentació dels presos i la retirada dels grillons i les cadenes. Va tancar més de 100 centres penitenciaris que estaven en unes condicions infrahumanes i va construir la nova presó de Ventas a Madrid, dedicada exclusivament a les dones recluses.

Durant la guerra civil, Victoria Kent es va dedicar a la construcció de refugis pels nens . El govern republicà la va enviar a París perquè s'encarregués de l'evacuació d'aquests.

L'any 1948 va marxar a l'exili a Mèxic després de la victòria franquista. Un any més tard va ser cridada per l'ONU i la va destinar a Nova York on es va encarregar de la Secció de Defensa Socials.

Encara que va fer una estança a Espanya l'any 1977, Kent va tornar a Nova York i hi va romandre-hi fins al final dels seus dies, el 1987.

3.6.3. Frederica Montseny

Frederica Montseny va néixer el 12 de febrer de l'any 1905 a Madrid. Va ser una líder anarquista espanyola i se la coneix com a la primera ministra de l'Estat i, com a conseqüència, la primera de l'Europa Occidental.

Font 11. Frederica Montseny

Montseny, era filla de dos anarquistes catalans coneguts per les seues idees llibertaris, Joan Montseny i Teresa Mané Miravet. Els seus pares, van ser els editors de "La Revista Blanca", una publicació destacada durant les primeres dècades del segle XX.

Frederica va estudiar a casa, ja que la seva mare era mestra. Va estudiar Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, tot compaginant-t'ho amb la seva labor a la Confederació Nacional del Treball.

Als 18 anys, Montseny va publicar el seu primer article a "Solidaridad Obrera", una organització sindical formada l'any 1907 a Barcelona. Des d'aleshores, Frederica no va parar d'escriure sobre política i filosofia en diferents butlletins, com "La Revista Blanca", una publicació prèviament esmentada on els seus pares n'eren els editors.

En plena dictadura de Miguel Primo de Rivera (1923 – 1930), Montseny va escriure tres novel·les (*El hijo de Clara*, *La Victoria* i *La indomable*) on es tractava, àmpliament, l'emancipació femenina. Defensava la igualtat d'ambdós sexes sense necessitat d'estar controlat per un Estat. Ja llavors es desmarcava de les feministes de la seva època, que demanaven el reconeixement polític de les dones.

Entre els mesos de novembre de 1936 i maig del 1937, Montseny va ocupar el càrrec de ministra de sanitat i assistència social durant el govern socialista de Francisco Largo Caballero (1936 – 1937). Frederica va haver de combatre tots aquells escèptics que pensaven que les dones no podien desenvolupar un càrrec important, i enfrontar-se a les dures circumstàncies d'haver de dirigir un Ministeri en plena Guerra Civil.

En poc temps, Montseny va planejar espais d'acollida per als infants, menjadors per a les dones embarassades sense gaire recursos, i un projecte per crear una llei de regulació de l'avortament. Aquest últim, no va prosperar degut a l'oposició rotunda dels altres ministres del govern.

Frederica va haver de deixar el seu càrrec arran dels Fets de maig del 1937. Durant els següents anys, Montseny va presidir el 1er comitè d'enllaç entre la CNT i la UGT, va defensar aferrissadament el Partit Obrer d'Unificació Marxista i va formar part de les disputes entre el PSUC i la CNT a Barcelona, entre d'altres.

Quan la guerra va acabar, va decidir exiliar-se a França on va seguir treballant a la CNT des de la resistència. A la Borgonya va ser detinguda, i encara que Madrid va sol·licitar la seva extradició, aquesta va ser denegada a causa del seu embaràs.

El 1945 es va instal·lar a Tolosa i hi va romandre fins a la seva mort, el gener del 1994 a causa d'una malaltia terminal.

Al llarg de la seva vida, Montseny va interposar, nombroses vegades, la seva vida política i la intensa defensa dels drets de les dones, a la seva vida familiar, és per aquest motiu que se la coneix com "la passionària anarquista".

3.6.4. Dolores Ibárruri (La Passionària)

Dolores Ibárruri, anomenada la Passionària, va ser una líder comunista durant la Segona República i la Guerra Civil. Dolores va néixer a Gallarta el 1895 en una família minera. El seu pare tenia una ideologia carlista i la seva família era força conservadora.

L'any 1910 es veu obligada a deixar els estudis per motius econòmics i comença a treballar de serventa. L'any 1915 es casa amb un miner militant socialista que la introdueix en el moviment de la lluita obrera. Poc a poc va anar agafant prestigi com a oradora en les manifestacions, sobretot després de la seva brillant intervenció durant la vaga general revolucionària de 1917.

Font 12. Dolores Ibárruri

Després de quedar impressionada per la revolució russa, Ibárruri va participar amb l'agrupació socialista de Somorrostro, que més endavant, després d'una escissió amb el PSOE, va donar lloc al Partit Comunista d'Espanya. Poc a poc, Dolores va anar posicionant-se dins del partit. L'any 1930 va formar part del Comitè Central, i l'any següent va presentar-se a les eleccions de 1931 però va ser derrotada.

Ibárruri va decidir utilitzar *la passionària* com a pseudònim per escriure un article polític titulat *El Minero Vizcaíno*. L'any 1931 va traslladar-se a Madrid per formar part del diari del partit comunista, *Mundo Obrero*.

Dolores va ser empresonada dues vegades entre 1931-33 pels seus discursos que feia davant el poble, i les seves contínues reivindicacions.

L'any 1936 va ser diputada per Astúries al Congrés dels Diputats

Durant la Guerra Civil va tenir un paper rellevant. Poc a poc va anar agafant un carisma gràcies a la seva col·laboració en l'elaboració de la propaganda republicana. Va ser elegida vicepresidenta de les Corts Republicanes i va esdevenir un mite amb la seva

frase: “¡NO PASARÁN!”³. Dolores va convertir-se, doncs, en un símbol de la resistència del sector republicà d'Espanya.

Quan el franquisme va guanyar i la guerra va arribar a la seva fi, Ibárruri va exiliar-se a la URSS i va continuar la seva labor convertint-se en la representant d'Espanya a la Internacional Comunista.

L'any 1942, després de la mort de José Díaz Ramos, la Passionària va agafar el seu relleu i es va convertir en la Secretaria General del PCE. L'any 1960 va ser substituïda per Santiago Carrillo però va conservar el seu càrrec de presidenta honorífica.

Quan Franco va morir, Dolores va tornar a Espanya i va ser reelegida com a diputada per Astúries. Va morir a Madrid el 1989 a causa d'una pneumònia⁴.

³ Frase que va pronunciar durant la defensa de la ciutat de Madrid. Originàriament aquesta frase va ser pronunciada per Philippe Pétain durant la batalla de Verdú.

⁴ Vegeu notícia del diari el País del dia 13 de novembre de 1989 adjuntada a l'annex.

4. Una dictadura, repressió i crueltat

Amb la victòria del bàndol franquista a la Guerra Civil, tots aquells drets que s'havien aconseguit es van evaporar d'un dia per l'altre.

Durant l'etapa de la postguerra, les dones van començar a experimentar una persecució constant. Els abusos sexuals per part dels seguidors franquistes a les casernes, eren un fet bastant habitual. Les dones van haver de patir contínues vexacions cruels, i les van haver d'acceptar amb resignació.

El règim franquista es va encarregar de prohibir tots els drets i els avenços que s'havien aconseguit en igualtat entre persones, i poc a poc, les dones van tornar a tenir el paper que els hi havia tocat representar abans de la Segona República i només en el segon període del franquisme es van començar a introduir una sèrie de canvis.

La dona va passar a estar sotmesa, altra vegada, a la voluntat dels homes. Primer del pare, i quan es casava, el marit tenia tot el poder sobre ella i la dona li havia de demanar permís per sortir o anar a treballar. El control ideològic estava a càrrec de la Secció Femenina de la Falange.

Font 13. Francisco Franco

Franco va promulgar una sèrie de lleis que afectaven directament el dret de tota dona a treballar, tenir una educació digna o senzillament a ser considerada una persona amb tots els drets.

L'Estat va prohibir el treball nocturn de les dones i va regular el treball a domicili i el treball en les fàbriques de les dones casades.

També, es va decidir excloure a les dones dels treballs que formessin part de l'administració pública. Aquest fet incloïa que les dones no poguessin ser advocades, participar a la vida política (que d'altra banda era gairebé inexistent), no podien ser fiscals

ni treballar a la borsa, entre altres. L'única excepció que hi havia era l'ofici de magisteri, on les dones sí que hi podien participar.

Així també, les noies no tenien el dret d'estudiar amb els nois ni fer els mateixos estudis, i amb un decret aprovat l'any 1936, es va prohibir l'entrada de la dona en els estudis superiors.

Per incentivar la natalitat, Franco va decidir instal·lar un subsidi per cada fill que nasqués. Si el nombre de nens era superior a dotze, se'ls hi doblava la quantitat de diners que els hi donaven. Malauradament, una ordre del març de 1946 prohibia rebre aquest plus familiar, a totes les famílies en què la dona realitzés algun tipus de treball remunerat. Aquest fet va fer que moltes dones es veiessin obligades a restar a casa amb els fills per no perdre els diners que el govern els hi donava.

Durant el 1938 es va prohibir el matrimoni civil i el divorci, un dels grans avenços femenins i socials que la República havia aportat.

A molts espais es prohibia l'entrada de les dones i els gossos, i també es va implantar la legalització de la prostitució, fet que va portar a les dones a una situació d'inferioritat i una humiliació a la seva integritat. La prohibició de la prostitució no es va promulgar fins l'any 1965.

L'any 1956 es va aprovar un decret que permetia a les dones votar en el referèndum de juny de 1957 per derogar la Llei de Successió, però aquesta llei no permetia el vot de les dones, així que no van poder exercir el seu dret.

A continuació es mostra un quadre-resum de les principals lleis que afectaven a la dona i la seva vida familiar:

1. Es deroga la Llei del Divorci (1938)
2. Es prohibeix l'avortament i els anticonceptius (1941)
3. Es crea el plus familiar que es paga a l'home (1942)
4. Es crea el plus pel nombre de fills (1943)
5. Es canvia la legislació de l'adulteri i els crims passionals (1944)

6. Les dones casades han de demanar permís als homes per fer qualsevol activitat (1946)

Bàsicament, la idea que el franquisme volia inculcar era que les dones tenien una intel·ligència inferior a la dels homes, i per tant, se les havia de tractar diferent als homes. El paper que la dona duia a terme durant el franquisme era el d'una bona mare i una bona esposa que es quedava a casa i vigilava que al seu marit no li faltés de res. L'home era el que s'encarregava de portar els diners i el menjar a casa.

La religió catòlica va ser un factor decisiu en aquella època juntament amb la Secció Femenina de la Falange, que s'encarregaven de promulgar aquesta doctrina a totes les dones. Aquestes dues institucions afirmaven que la intel·ligència era cosa d'homes i que les dones mai havien destacat en algun camp al llarg de la història. La dona, per tant, havia d'estar agraïda de tenir un home al costat que la vigilés i li marqués el camí a seguir. Com a mostra d'agraïment, la dona havia d'estar disposada a tenir molts fills per demostrar la virilitat del seu marit, i si això no passava, volia dir que la dona era estèril i per tant l'home podia buscar algú altre per poder tenir descendència.

Aquest discurs es va mantenir intacte al llarg de la dictadura, sobretot per part de l'església. Consideraven la dona com a estúpida, generosa i servicial, virtuts que eren necessàries per ser una bona mare i una bona esposa.

Aquesta doctrina va durar durant els quaranta anys de dictadura, malgrat tot, durant els anys 60 van haver-hi un seguit de canvis socials, com l'entrada del turisme, que va fer despertar les dones espanyoles. Poc a poc van anar sorgint dones joves progressistes que somiaven amb canvis socials.

4.1. La Secció Femenina de la Falange

Durant els anys de dictadura moltes dones estaven afiliades a la Secció Femenina de la Falange. Aquesta secció va ser creada per Pilar Primo de Rivera l'any 1934.

Pilar deia textualment: <<*Las mujeres nunca descubren nada; les falta, desde luego, el talento creador, reservado por Dios para inteligencias varoniles; nosotras no podemos hacer nada más que interpretar, mejor o peor, lo que los hombres nos dan hecho*>>.

Aquesta agrupació de dones va ser creada per donar suport al règim durant la guerra i el franquisme.

Pilar creia que la dona no havia de participar en la política ni en els actes públics, la seva funció era cuidar els fills i el marit.

La Secció participava en diferents aspectes de la societat: s'encarregava de la formació catòlica de les noies, la formació i l'assistència social, l'educació de les noies amb les feines de casa, i la distribució de la premsa i la propaganda dels seus ideals entre altres.

Per formar a les noies es van crear diverses assignatures i cursos que eren obligatoris per cursar un estudi universitari o treure's el carnet de conduir. Un d'aquests cursos va ser el Servei Social per a les dones d'entre 17 i 35 anys.

També es va obligar a totes les mestres de primària a fer cursets de la Falange i formar-hi part d'ella, així com en l'educació secundària hi havia una assignatura obligatòria anomenada *Hogar* on s'ensenyava a les dones a tenir cura de la casa i dels fills.

La Secció Femenina de la Falange va perdurar fins arribar a la democràcia, l'any 1977.

Font 14. Nombroses dones assistint a un curs de la Secció Femenina de la Falange

A continuació es mostra un seguit de pensaments de Pilar Primo de Rivera sobre el seu ideal de la dona perfecte:

- *“Gracias a Falange, las mujeres van a ser más limpias, los niños más sanos, los pueblos más alegres y las casas más claras”*

- *“Todos los días deberíamos dar gracias a Dios por habernos privado a la mayoría de las mujeres del don de la palabra, porque si lo tuviéramos, quién sabe si caeríamos en la vanidad de exhibirlo en las plazas”.*

- *“La vida de toda mujer, a pesar de cuanto ella quiera simular –o disimular- no es más que un eterno deseo de encontrar a quién someterse”.*

4.2. Dones espia

Malgrat totes les dificultats i la repressió que el règim tenia sobre el poble, moltes dones no van parar de lluitar. Una d'aquestes maneres va ser l'espionatge. Ja fos des de la península o des de l'exili, algunes dones van trobar aquesta, una forma de combatre el règim franquista i per extensió, totes les dictadures que s'havien establert a Europa.

Algunes militants comunistes van col·laborar amb la URSS mentre que altres, sobretot dones estrangeres, van establir-se a la península per vigilar les accions de Franco de ben a prop.

Espanya servia també, com a porta de sortida de molts nazis cap a Llatinoamèrica. Els nazis van trobar moltes facilitats per establir espies a la Península i aquests els van ajudar quan van haver de fugir de França. Tot això va ser gràcies a una alemanya nascuda a Madrid anomenada Clara <<Clarita>> Stauffer. Ella, una noia de posició benestant nascuda en una de les famílies més importants de Alemanya, el clan Loewe, era molt activa en el món polític. Era membre destacada de la secció femenina del FE i es va dedicar entre el 1945 i el 1947 a donar refugi als soldats nazis alemanys que venien de França en el seu pis de Madrid. Un cop els tenia establerts a l'habitatge, Stauffer els hi proporcionava documentació falsa que els militars feien servir per escapar-se i anar a Llatinoamèrica.

Un grup de dones del País Basc també van tenir un paper molt destacat en l'espionatge contra Franco. Les dones no cridaven tant l'atenció, per tant podien moure's amb més llibertat sense por a què fossin descobertes. És el cas de Bittori, una mestra basca que, al veure's desterrada a Pamplona per haver-se mobilitzat en contra del règim quan van cremar la seva escola, decideix ajudar a tots els bascos que necessiten exiliar-se a França i passar informació a aquells que estan a la presó.

Bittori formava part de la xarxa Àlava, i feia d'enllaç amb els exiliats bascos a França per facilitar-los informació. Per no ser descoberta, es posava la informació entre la seva roba

interior. Utilitzaven també un cistell amb doble fons per posar menjar i tota mena de documents i els entregaven als homes que hi havia a la presó. Molts militars franquistes robaven documents oficials i els hi donaven a les dones, i així aquestes tenien informacions sobre els pròxims moviments.

Aquesta xarxa va intentar, també, contrarestar la propaganda que el règim distribuïa a les potències europees. Van intentar convèncer a França i Anglaterra de les males accions del règim esperant que aquests països els hi donessin el suport necessari per derrocar-lo, però mai van aconseguir-ho.

Finalment la banda es va desarticular, però, el 1943, molts d'ells van seguir la seva tasca a Nova York amb l'ajuda del FBI.

Àfrica de las Heras va ser una destacada del règim comunista i va participar en moltes operacions entre les quals destaquen la seva implicació en la conspiració per matar a Trotsky. La seva eficàcia va fer que, posteriorment, la nomenessin coronel en afers exteriors de la KGB.

Tot i aquestes dones prèviament esmentades, van haver-hi d'altres que van ajudar el règim franquista i van formar part del seu servei d'espionatge. És el cas de Pilar Millán Astray, membre d'una reconeguda família íntimament relacionada amb el règim de Franco. Gràcies als contactes que el règim franquista li va proporcionar, va treballar pel règim espanyol i per l'alemany des de Barcelona. Entre altres accions, va fer-se "amiga" de l'ambaixador del Regne Unit a Espanya, sir Arthur Henry Hardigne, i aprofitant que es va absentar de la seva habitació de l'hotel, ella va poder copiar els documents secrets i així donar informació al règim franquista i l'alemany sobre els nous moviments del seu enemic.

No hi ha cap dubte, doncs, que les dones van jugar un paper molt important en la política tot i no poder-hi participar. Encara que aquestes dones no fossin la cara visible davant la societat, totes elles van contribuir als moviments polítics que quedaran per sempre en la memòria de les persones. Com elles van haver-hi moltes d'altres, com és el cas d'Araceli González Carballo que, juntament amb el seu marit, es van jugar la vida infiltrant-se en les files nazis per donar informació als anglesos i, gràcies a ells, el desembarcament de

Normandia va ser tot un èxit. Araceli mai va estar considerada una espia, però l'ajuda que va donar al seu marit va ser crucial.

Com ella, moltes dones van fer el mateix. Acompanyaven i donaven suport al seu marit, sempre en un segon terme, però les decisions que prenia l'home, eren consensuades amb ella. Així mateix, una dona sempre passava més desapercibuda que un home. La mentalitat que el règim tenia de les dones, que no servien per res i no representaven cap perill, va fer que aquestes poguessin treballar amb més llibertat i moltes vegades se les feia servir de missatgeres.

4.3. El feminisme dels anys 60

Mentre a Espanya hi havia una dictadura, als altres països desenvolupats cada vegada les dones tenien més llibertats. Durant els anys 60 va haver-hi un moviment feminista molt important en molts països, que tot i que no es va produir a l'Estat espanyol, va comportar unes conseqüències a llarg termini que van beneficiar la situació que la dona estava patint en aquells anys per culpa de la dictadura.

La primera expressió es va donar als Estats Units quan es va denunciar el malestar cultural que tenien les dones d'aquell país. Criticaven el model de la dona que es quedava a casa a cuidar dels fills i volien canvis perquè creien que la dona no era feliç.

Aquestes reivindicacions van arribar a Europa, i moltes dones que estaven a casa cuidant dels nens es van sentir identificades i van decidir rebel·lar-se contra un sistema polític i social sexista. Es van fer diverses manifestacions per demanar la igualtat de gènere en l'educació, l'accés als estudis superiors, en els salaris, i també el dret de vot en tots els països que encara no el tenien.

Aquestes reivindicacions van ser escoltades i en els anys 70 van donar els seus fruits ja que es van començar a canviar les lleis per garantir la igualtat entre els homes i les dones. Es van fer diverses reformes legislatives com la llei del divorci o les lleis reguladores de l'avortament, així com lleis reguladores de la violència sexista i els abusos sexuals. Gran quantitat de dones van començar a ser militants dels partits, mentre altres lluitaven des del carrer.

Mentre aquests fets passaven, Espanya gaudia d'un creixement econòmic molt important. Es va permetre l'emigració i el turisme, i per tant, va començar a arribar al país, un concepte de dona més lliure i independent que l'espanyola. Aquest fet, va permetre que les dones espanyoles, que vivien sense llibertat i recloses a casa, volguessin tenir els mateixos drets i les mateixes llibertats que les dones que visitaven i viatjaven per Espanya.

Els primers símptomes de canvi a Espanya es van donar l'any 1970 quan es va aprovar la nova Llei General d'Educació, on se'ls hi reconeixia els mateixos drets a tenir una educació més digne tal com els homes, però no serà fins a la mort de Franco i la caiguda de la dictadura que les dones no podran gaudir de més llibertats.

4.4. Dones del franquisme

4.4.1. Pilar Primo de Rivera

Pilar Primo de Rivera va néixer a Madrid l'any 1907 i era la germana de José Antonio Primo de Rivera, fundador de la Falange espanyola. Ella també en va formar part i va liderar la Secció Femenina.

Era filla de Miguel Primo de Rivera, dictador durant els anys 20. Al llarg de la seva vida va tenir diverses trobades amb Hitler amb qui va intentar concertar un matrimoni per crear una dinastia feixista, però la proposta no va prosperar.

La vida de Pilar Primo de Rivera no s'entén sense la seva gran creació: la Secció Femenina de la Falange Espanyola. Va ser delegada de la Secció des de 1934 fins la seva desaparició, l'any 1977.

Font 15. Pilar Primo de Rivera

Per la seva tasca a la Secció Femenina, va rebre moltes amenaces de mort per part dels sectors més progressistes, destacant l'amenaça que va rebre de *Mundo Obrero*.

Va ser la presidenta de l'Associació de Veteranes de la Secció Femenina de la Falange fins a la seva mort, l'any 1991.

El 1969 va donar suport al futur Rei d'Espanya, Juan Carles I, encara que no volia una monarquia parlamentària i estava en contra de la Constitució de 1978.

Mai va tenir descendència ni tampoc va contraure matrimoni. Durant la seva vida es va dedicar a fer una recopilació de la música i el folklore espanyol.

Per la seva tasca se li van concedir nombroses condecoracions com la Gran Creu d'Isabel la Catòlica, la Medalla al Mèrit del Treball o la Creu de l'Ordre d'Alfons X el Savi. Va posseir el títol de comtessa del Castell de la Mota.

Pilar va morir el març de 1991 a Madrid, i va rebre sepultura al cementiri de San Isidre situat a la capital.

4.4.2. Clara Stauffer

Clara va ser una política i espia nazi que va residir a Madrid. Era la filla d'un empresari molt important del sector tèxtil establert a la Península i la seva mare formava part de la poderosa família Loewe. Era una dona de fortes conviccions, i ja des de petita mantenia una vida que no era digne del seu status social. Degut a la importància de la seva família, Stauffer va fer molts contactes amb la burgesia espanyola i es va fer íntima amiga de Pilar Primo de Rivera.

Font 16. Clara Stauffer

De ben jove va entrar a formar part de la FE i hi va arribar a ocupar el càrrec de secretària de premsa i propaganda.

Durant la guerra civil espanyola va recaptar diners pels militars nazis refugiats a Espanya. Va tenir un paper crucial quan els nazis van caure a França l'any 1944. Va oferir habitatge als militars refugiats en el seu pis de Madrid. Clara ajudava també, a proporcionar documents falsos als militars perquè poguessin fugir a l'Amèrica Llatina.

Quan la guerra es va acabar, l'ambaixada dels Estats Units i la de Gran Bretanya van intentar deportar-la nombroses vegades però no ho van aconseguir perquè Clara va aconseguir la nacionalitat espanyola. És la única dona que està inclosa en la llista del CAR de persones en busca i captura.

5. Transició cap a la democràcia

El 20 de novembre de 1975 va morir Franco, i aquest fet va obrir les portes a la democràcia. Amb els canvis que s'estaven succeint a Espanya, el moviment feminista va veure l'oportunitat d'aconseguir els drets que havien perdut durant la dictadura.

Van veure la necessitat de fer canvis legislatius per a les dones del país, ja que fins ara havien estat considerades persones de segones. Fins aquell moment, els canvis legislatius a Europa s'havien fet progressivament des de l'acabament de la Segona Guerra Mundial, però a Espanya això no havia passat.

L'entrada de les dones a la política es va produir a través d'unes organitzacions per defensar els drets de les dones que es van crear en els partits d'esquerres. Un d'aquests grups va ser "*El movimiento democrático de la mujeres*" que estava vinculat al partit comunista o la "*asociación democrática de la mujer del partido de los trabajadores de España*". Van haver-hi moltes dones que militaven en aquests partits i en altres que eren independents però que volien aconseguir la mateixa finalitat.

Aquest moviment no va ser homogeni en tots els racons de l'Estat, sinó que van haver-hi comunitats, com ara Catalunya o el País Basc, on el moviment feminista era unitari i totes les dones van sumar sense tenir en compte les ideologies, en canvi en altres zones, com és el cas de Madrid, aquest moviment estava molt més fragmentat. Això comportà que els interessos que es demanaven eren diferents entre les comunitats.

Amb aquestes mobilitzacions es van aconseguir una sèrie de canvis que van començar a reconèixer a la dona com a ésser humà de primera. Es va anul·lar la llei de l'adulteri, es va fer una proposta per crear una llei del divorci. Arrel del cas de les 11 dones de Bilbao en què se les volia condemnar per haver avortat, es va demanar l'amnistia dels presos per l'avortament, l'ús d'anticonceptius o l'adulteri. També es van presentar propostes per a la nova Constitució per igualar els drets dels homes amb els de les dones.

5.1. La constitució de 1978

La constitució de 1978 va marcar un abans i un després en la llibertat de totes les dones. Tot i això, no hi va haver molta representació femenina en el moment de redactar-la ja que dels 36 membres només un era una dona. Tampoc cap dona va formar part de la ponència constitucional.

La Constitució reconeix tots els drets tant per homes com per dones, fent servir un llenguatge neutre. Aquest document ha estat, sens dubte, una llei que posa les bases de la igualtat entre homes i dones. A continuació es mostren alguns articles amb relació als drets de les dones:

“la dignidad de la persona, los derechos inviolables que le son inherentes, el libre desarrollo de la personalidad, el respeto a la ley y a los derechos de los demás son fundamento del orden político y de la paz social”

.

“Los españoles son iguales ante la ley, sin que pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social”

.

Podem trobar articles que ens diuen que els homes i les dones poden contraure matrimoni amb els mateixos drets, es reconeix al dret del treball i a la no discriminació pel sexe en el salari.

Tot i aquests grans avenços, la Constitució de 1978 encara té alguns articles que són discriminatoris, com ara aquells que estan relacionats amb la monarquia. Per exemple, els homes prevalen per sobre de les dones per ser el successor de la corona, o el fet de que el Rei utilitza la regla de preferència masculina a l'hora de concedir un títol nobiliari.

Aquestes mancances que oferia la Constitució no van passar per alt, i moltes associacions feministes van lluitar fins que l'any 1981 van aconseguir que es reformés el Codi civil.

Una de les reformes més importants va ser el reconeixement de la dona casada en l'administració com en la responsabilitat de gestionar els béns comuns. També es va regular els processos de separació, nul·litat i divorci.

5.2. Dones i les eleccions

Les primeres eleccions democràtiques d'Espanya es van celebrar l'any 1977. UCD capitanejat per Adolfo Suárez va ser el vencedor en unes eleccions amb una participació del 78 %. La presència de la dona en aquestes eleccions va ser mínima. No hi va haver cap cap de llista femenina i només 17 dels 350 escons van ser ocupats per dones. La xifra és molt significativa, ja que es pot veure que la representació va ser molt mínima.

En les eleccions de 1979 van comportar una altre victòria pel partit d'Adolfo Suárez encara que la diferència amb el PSOE, capitanejat per Felipe González, va ser més ajustada. En aquest cas el nombre de dones va disminuir, ja que van passar de ser 17 a ser-ne 15. La seva representació, per tant, va ser encara més mínima.

Les eleccions de 1982 van suposar el triomf del PSOE enfront la UCD que es va esfondrar i va perdre molts escons. La situació de les dones no va millorar, ja que el nombre va continuar disminuint fins a la xifra de 11 escons.

En les eleccions generals de 1986, el PSOE va seguir al capdavant del país tot i perdre vots. Les dones, però, van augmentar considerablement ja que van passar de 11 a 17. Tornaven a igualar el nombre de participació de les dones de les primeres eleccions democràtiques després de la Dictadura.

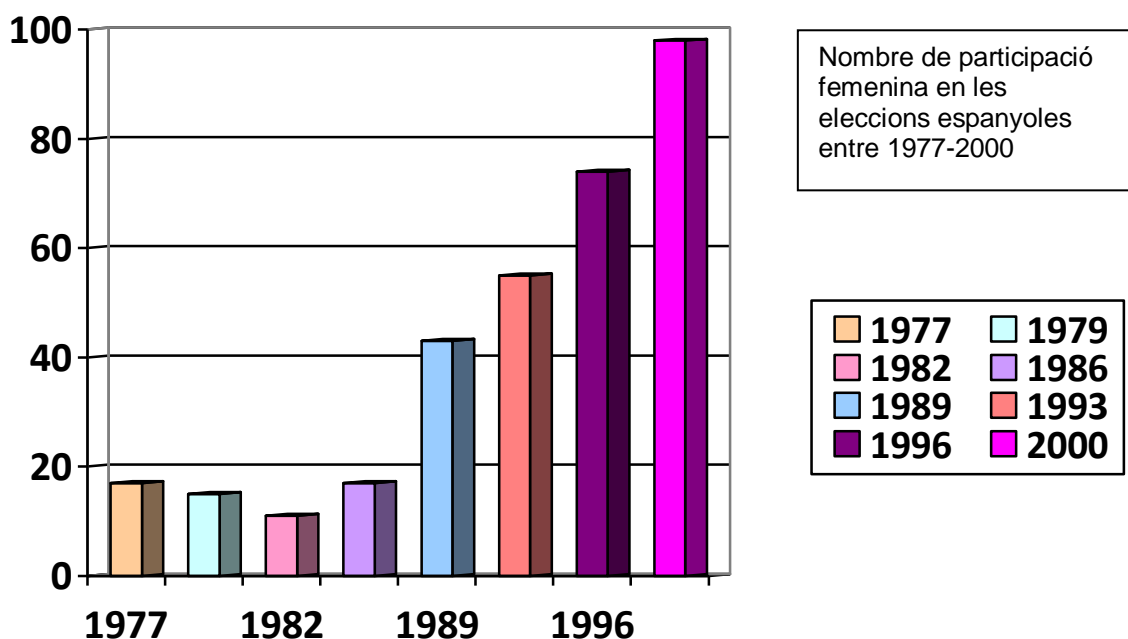
Les eleccions de 1989 van suposar una pèrdua de vots del PSOE tot i que va guanyar les eleccions altra vegada. El nombre de dones va augmentar considerablement, ja que de 17 van passar a ser-ne 43. Tot i això, la representació seguia sent mínima enfront els 307 escons ocupats per homes.

Les eleccions de 1993 van suposar la victòria del PSOE per quarta vegada. El nombre de dones també va augmentar, de 43 a 55. Cal destacar la cap de llista d'Esquerra Republicana de Catalunya, Pilar Rahola.

Durant les eleccions de 1996 el PSOE van perdre les eleccions en contrapartida amb el PP que les va guanyar amb el seu cap de llista José María Aznar. Les dones van obtenir 74 escons, 19 més que en les passades eleccions.

En les eleccions del 2000 Aznar va revalidar la seva candidatura i les dones van augmentar la seva participació als 98 escons representant prop d'un terç del congrés.

Gràfic de les eleccions

Com podem veure en aquest gràfic, la participació de les dones en la política ha anat augmentant conforme els anys han anat passant. En les eleccions del 1979 i el 1982 aquest nombre va anar a la baixa, ja que el nombre d'escons de les primeres eleccions no es van recuperar fins arribar a les eleccions de 1986.

Durant el període de democràcia després de la Guerra Civil, les dones poc a poc han anat prenent més poder polític i, aquest fet, denota que cada vegada hi ha menys prejudicis sobre elles, ja que estan igualment capacitades per tenir un càrrec de responsabilitat.

Tot i aquest ascens de participació, els nivells de dones en altres països, en el mateix període de temps, és molt més superior al nostre. Aquest fet pot ser donat per la nostra cultura masclista, ja que en altres zones del continent europeu, amb una mentalitat més oberta, es considera a les dones com a tal i no hi ha prejudicis sobre elles. Finlàndia en podria ser un exemple.

5.3. Testimonis de la democràcia

5.5.1. Pilar Bravo Castells

Pilar va néixer a Madrid l'any 1943. Des de ben jove va destacar per les seves conviccions antifranquistes. Aquesta ideologia la va portar a formar part de la Federació Universitària Democràtica Espanyola⁵ l'any 1964. Un any més tard va afiliar-se al Partit Comunista d'Espanya.

Font 14. Pilar Bravo Castells

L'any 1968 va ser elegida membre del Comitè Central del partit comunista fet que li va permetre organitzar un seguit de protestes en el camp universitari. Les seves activitats la van portar a la presó fins a 14 vegades.

Durant la transició va dur a terme una activitat destacada a favor de la democràcia. Va ser diputada en dues legislacions, formant part, doncs, de la primera legislatura d'Espanya.

Uns conflictes entre les diferents seccions del partit comunista van comportar la seva sortida del partit i es va afiliar al Partit Comunista del País Valencià, fet que va provocar la seva expulsió del Comitè Central del PCE⁶ l'any 1981.

L'any 1986 va entrar a formar part del PSOE però no va tornar a ser candidata a les eleccions.

Pilar va morir el maig del 1993 a l'edat de 50 anys.

⁵ Va ser una organització estudiantil il·legal antifranquista espanyola.

⁶ Partit Comunista Espanyol.

5.3.2. Pilar Rahola

Pilar Rahola va néixer a Barcelona l'any 1958 i va ser l'única representant d'Esquerra Republicana al Congrés dels Diputats durant la cinquena i sisena legislatura.

Rahola neix en una família republicana amb familiars dedicats a la política. Després d'uns anys de militància a Esquerra Republicana, l'any 1996 va abandonar la formació política i va fundar, juntament amb Àngel Colom el Partit per la Independència.

Font 15. Pilar Rahola

Després del fracàs de la seva formació política al no obtenir representació, va decidir abandonar la política i dedicar-se a la seva carrera d'escriptora i periodista.

Rahola és autora de diversos llibres d'èxit i és col·laboradora habitual en diversos mitjans, com el País, TV3, 8tv o Telecinco.

A més, també organitza conferències a diferents universitats de tot el món.

Pilar és coneguda, també, per la lluita a favor dels drets de les persones, la lluita contra l'antisemitisme o la defensa de Catalunya i el català. És per aquest motiu que Pilar ha rebut nombrosos premis i reconeixements per la seva tasca.

6. Segle XXI

L'entrada a un nou segle va començar amb 98 escons del Congrés dels Diputats, ocupats per dones. Prop d'un terç del Congrés tenia representació femenina, i aquest fet denotava que la societat estava començant a canviar. Des de la transició, les dones poc a poc estaven trobant el seu lloc a la societat i anaven combatent els escèptics amb una feina eficaç i correcte.

Les primeres eleccions celebrades en aquest segle, entrant els socialistes al poder, van donar com a resultat un nou rècord de participació femenina. 127 dones van ocupar els escons del Congrés dels Diputats. Aquest fet va suposar un increment de la participació femenina i una esperança per aconseguir més igualtat. Les eleccions de 2008, en canvi, aquesta xifra es va rebaixar a 124 escons.

És curiós observar com les dones que estan al Congrés mai si queden molt temps. Només el 2.6% d'elles repeteixen 3 vegades la seva representació. Els homes, en canvi, ho fan en un 23%. Com més dones hi ha en un partit, més canvien. Aquest fet es pot veure, per exemple, amb el partit socialista que actualment és el que més diputades femenines aporta. El 70% d'elles són noves, en canvi, en els homes la taxa no supera el 58%.

Espanya té una participació femenina en els parlaments que és del 36.3% i ocupa el quart lloc en el rànking dels països de la Unió Europea tot i que la participació de les dones no està equilibrada amb la dels homes, ja que segons la Llei orgànica del març de 2007 estableix que la igualtat entre homes i dones es dóna quan el percentatge de cada un no és inferior a 40% ni tampoc és inferior a 60%.

En tots els països, la participació de la dona en la política no es correspon amb la quantitat de dones del país. La democràcia és un sistema que necessita una participació i una representació verídica de la societat, i la política que hi ha avui en dia no és un reflex del poble.

6.1. Polítiques pel canvi

L'entrada al nou segle va començar amb l'aprovació d'una llei per la conciliació familiar i laboral de les dones. Aquesta mesura pretenia ajudar-les amb la seva vida familiar, ja que un dels grans problemes del sector femení que treballa és la conciliació de la seva jornada laboral amb la vida familiar. Aquesta mesura va suposar un avenç en la situació de la dona treballadora espanyola, ja que la majoria de països europeus ja tenien mesures semblants des de feia ja molt de temps.

Aquesta llei tenia l'objectiu d'abolir la discriminació laboral que la dona patia. Malauradament es van donar pocs recursos per dur a terme aquesta llei i només un 9.4% de les dones que treballaven se'n van beneficiar.

Durant aquests primers anys del segle XXI s'han dissenyat diversos plans per intentar igualar les oportunitats de les dones amb la dels homes, però els canvis són molt lents. Aquests plans es centren en obtenir un major equilibri entre els homes i les dones però les mesures que s'apliquen no són prou eficaces.

Les mesures d'aquests plans afecten, bàsicament 8 àrees:

- S'intenta intensificar la participació de la dona a la política i l'administració pública.
- Trobar una igualtat econòmica entre homes i dones, promocionant la dona al mercat laboral.
- Impulsar la participació de la dona en les decisions econòmiques, polítiques i de la societat.
- Millorar la qualitat de vida de les dones.
- Aconseguir la igualtat en l'àmbit civil, sobretot en l'àmbit jurídic i fiscal.
- Transmetre valors igualitaris a la societat.
- Conciliació de la vida familiar i laboral.
- Cooperació per part de l'administració pública i privada perquè aquests canvis es realitzin.

Tot i que les mesures són molt lentes, s'ha d'entendre que la societat espanyola ha de fer un canvi molt dràstic degut al franquisme, ja que la dictadura va arrelar la imatge de la dona mestressa de casa entre la societat.

Un dels grans èxits d'aquests plans d'igualtat ha estat, sense cap dubte, la igualtat d'oportunitats a l'educació. Actualment la taxa d'analfabetisme de les dones és més baixa que en el cas dels homes.

La participació de la dona al món laboral també ha canviat. Actualment el major nombre de dones es concentren al sector terciari o de serveis. Una de cada quatre treballa al sector públic.

Per altra banda, la situació d'inestabilitat i precarietat dels treballs afecta, en gran percentatge, al sector femení. El 75 % del treball a temps parcial és ocupat per dones.

6.2. Accés a la política

L'accés de la dona al món polític ha anat en augment conforme els anys han anat passant. Aquest augment és el resultat de la multitud d'informació sobre els drets de les dones que han aconseguit, en general, un canvi de mentalitat de la societat. Aquest canvi és més notable en els partits d'esquerres com el PSOE.

El percentatge d'alcaldeses l'any 1983 a l'Estat era del 2% mentre que avui en dia el percentatge ha augmentat fins al 20%. Un cas recent significatiu és l'alcaldia de Madrid, actualment governada per Ana Botella.

A continuació es mostra una taula comparativa entre el nombre de d'alcaldes i alcaldesses de Catalunya:

Número d'alcaldes per sexe i dimensió de municipi.

	Número d'alcaldes/esses			% d'alcaldes/esses	
	HOMES	DONES	TOTAL	HOMES	DONES
< 100	16	7	23	69,6	30,4
De 101 a 250	139	18	157	88,5	11,5
De 251 a 1.000	262	37	299	87,6	12,4
De 1.001 a 2.000	103	18	121	85,1	14,9
De 2.001 a 5.000	126	12	138	91,3	8,7
De 5.001 a 10.000	73	14	87	83,9	16,1
De 10.001 a 20.000	44	13	57	77,2	22,8
De 20.001 a 50.000	33	8	41	80,5	19,5
De 50.001 a 100.000	9	4	13	69,2	30,8
De 100.001 a 200.000	4	1	5	80,0	20,0
de 200.001 a 500.000	3	1	4	75,0	25,0
Més de 500.000	1		1	100,0	
TOTAL	813	133	946	85,9	14,1

Font 17. www.municat.gentcat.cat

(*) L'abril de 2010 es segrega de Tarragona el municipi de La Canonja, no incorporat a la taula.

6.3. Reflexió: Què cal resoldre?

És evident que la situació de la dona a la societat espanyola ha sofert molts canvis a mesura que el temps ha anat passant. Malgrat això, les dones encara tenim dificultats per poder accedir als llocs de treball o a l'administració pública amb les mateixes condicions que els homes.

Es veritat que la participació de la dona ha augmentat molt, però encara hi ha molt camí per recórrer. Tot just comencen a aparèixer presidentes del govern, com és el cas d'Alemanya o Argentina. Tal com expliquen aquestes dones, els sacrificis que han fet per arribar-hi són molt majors que els dels homes.

Més enllà de les presidentes de govern, la participació de la dona als òrgans de decisió política és molt més inferior que en el cas dels homes, i tenint en compte que a la societat hi abunden més les dones que els homes, la majoria de parlaments i òrgans polítics no representen la societat del seu país.

També hi ha molts escèptics en deixar a les dones més poder. Moltes persones, encara que poc a poc van desapareixent, creuen que deixar el poder a una dona pot comportar més riscos i major probabilitat de fracàs. Avui en dia, encara hi ha homes que no accepten que una dona els mani i els hi digui el que ha de fer. Sota el meu punt de vista, crec que es necessiten més campanyes de sensibilització per eradicar aquestes formes de pensar.

Poc a poc es va aconseguint la normalització de la dona dins la societat. Hem fet un camí molt llarg, però encara està tot per fer.

Un altre aspecte preocupant de la nostra societat, són les manifestacions masclistes que es transformen en maltractaments. Tot i que es fan moltes campanyes per eradicar aquest problema i poc a poc els resultats comencen a ser visibles, és un camp on s'ha de continuar treballant.

Les condicions de la dona al treball també han millorat, però segueixen estan anys llum amb les condicions dels homes. Normalment, els homes tenen salaris més alts que les dones tot hi fent la mateixa feina.

Tampoc està solucionada la conciliació laboral i familiar. Que una dona tingui fills suposa un entrebanc per aconseguir la feina i molts empresaris prefereixen no agafar dones per no pagar baixes maternals quan es queden embarassades. Així també no es té en compte la vida familiar de la dona, i molts empresaris no estan disposats a donar facilitats perquè la dona pugui compatibilitzar el treball i la seva vida familiar.

L'educació és, sens dubte, la branca on més s'ha avançat. Malgrat tot, encara hi ha mancances que s'han de solucionar. Tot i que el nombre de graduats universitaris és superior en el cas de les dones, la possibilitat que aquestes puguin trobar una sortida laboral són més difícils.

Així també, hi ha carreres on el nombre total d'alumnes, o la major part, són dones. Encara hi ha professions que són "típiques" de les dones, com per exemple la professió de mestre.

Com ja he mencionat abans, els processos que s'han fet són molts i és ben clar que la situació d'una dona de principis del segle XX no és la mateixa que la de una dona de principis del segle XXI. Tot i això, encara hi ha molt per recórrer fins que les dones se'ns consideri iguals als homes.

6.4. Dones del segle XXI

6.4.1. Alicia Sánchez-Camacho

Alicia Sánchez-Camacho va néixer a Barcelona l'any 1967 i és una advocada i política catalana.

Camacho és filla d'un guàrdia civil de Ciudad Real i la seva mare prové de Badajoz. Es va llicenciar en dret i va fer un màster en Administració Pública. Actualment és la presidenta del Partit Popular de Catalunya.

Font 18. Alicia Sánchez-Camacho

Abans de dedicar-se plenament a la política, Camacho va ser Subdirectora general de Formació, Subdirectora general de la formació professional, directora de l'Institut Nacional de Seguretat i Higiene, Consellera laboral de l'ambaixada espanyola als Estats Units i Delegada internacional a l'Organització dels Estats Americans.

Alicia va entrar a la política catalana quan va ser escollida diputada per la província de Girona l'any 1999, i més tard com a diputada per la província de Barcelona l'any 2004. Va exercir, també, el càrrec de portaveu del PPC.

Amb el suport de Mariano Rajoy, va ser escollida per governar el Partit Popular de Catalunya.

L'any 2009 va ser proclamada candidata del PP a la presidència de la Generalitat a les eleccions de 2010. També va ser la cap de llista a les eleccions de 2012.

Actualment és senadora a les Corts Generals d'Espanya i és també, diputada del Parlament de Catalunya.

6.4.2. Anna Simó

Anna Simó i Castelló és una política catalana que va néixer als Alamús el 26 de juliol del 1960, i és militant d' Esquerra Republicana des del 1990.

Durant el 1973, Simó i la seva família, es van traslladar a viure a l'Hospitalet de Llobregat, i és en aquella ciutat, on comença a participar en diverses organitzacions, com Òmnium, el Quadre Escènic del Centre Catòlic o el Grup d'Opinió Tres Quarts per Cinc Quarts, entre altres.

Font 19. Anna Simó durant un acte públic

Simó va estudiar batxillerat, i més tard, es va llicenciar en filologia catalana a la Universitat de Barcelona mentre treballava a la Xarxa Cultural i al Consorci per a la Normalització Lingüística (CNPL). En acabar el grau, va fer un Postgrau de Planificació Lingüística a la Universitat de Barcelona.

Durant l'any 1990, Simó s'afilia a la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, i posteriorment, es converteix en militant d'Esquerra Republicana. A les acaballes del 1994, entra a ser membre del Consell Nacional d'Esquerra, i posteriorment, el 1998, passa a ser membre de l'Executiva nacional.

A partir de l'any 1996 i fins el 2002, Anna exerceix de presidenta del seu partit a Hospitalet, i el 2003 encapçala la llista d'Esquerra al seu municipi durant les eleccions municipals. Anna passa, doncs, a ocupar el càrrec de regidora a l'Ajuntament el juny de 2003.

El 22 de desembre del mateix any, Simó és nomenada consellera de Benestar i Família, fins el maig de 2006.

A partir del desembre d'aquell mateix any, Simó, ocupa el càrrec de Vicesecretària general d'Acció Política d'Esquerra fins a mitjans de juny de 2008, quan va passar a ocupar el càrrec de Portaveu del Grup al Parlament de Catalunya. El 2010, Anna es va convertir en la número 3 de la candidatura d'Esquerra a la circumscripció de Barcelona a les eleccions al Parlament de Catalunya del 28 de novembre de 2010.

7. Entrevista i estudi de la societat

A continuació es mostra l'entrevista realitzada per complementar la part teòrica del treball de recerca així com un estudi dels joves d'entre 13 i 18 de tres països diferents.

7.1. Entrevista a Anna Simó

8. Per començar aquesta entrevista, ens podria explicar quines van ser les seves motivacions per iniciar-se en el món polític?

Canalitzar la meva motivació per treballar per la col·lectivitat, pel país i per la seva gent. Vaig desvetllar-me políticament a l'institut i va arribar un moment en què va madurar la consciència que a més de sentir-me independentista i d'esquerres havia d'actuar en conseqüència. Finalment vaig decidir-me de militar a Esquerra per ajudar sectorialment (estava estudiant filologia catalana) i localment, a l'Hospitalet de Llobregat, la meva ciutat.

9. Vostè té una llarga carrera política que ha passat per diversos àmbits, fins arribar a primera línia política. Ha trobat molts impediments pel fet de ser dona?

La meua carrera política pública va començar de fet el 2003, quan vaig ser escollida regidora de l'Hospitalet de Llobregat.

Impediments? No. De fet, la meua falta d'ambició per ser a primera línia política me la retreien sovint els meus companys, que eren els que m'empenyien a estar-hi.

10. Té la sensació que la societat jutja a les dones polítiques amb paràmetres diferents que als homes?

Sí, encara sí, perquè es jutja les dones amb paràmetres diferents, sigui a l'empresa o a la política.

11. Creu que les dones han de demostrar que estan preparades per aquest càrrec amb més intensitat que els homes?

Sí, ara per ara.

12. Hi ha països que tenen com a cap de govern a una dona. Creu que aquest fet podria succeir a Catalunya o a Espanya? Que creu que ha de canviar perquè això passi?

Hauria de succeir i succeirà tard o d'hora. Doncs han de canviar les condicions en què es fa la política a primera línia, amb disponibilitat 24 h els 7 dies de la setmana, entre d'altres.

13. Té la percepció de que hi ha diversos càrrecs "típics" de dones i altres que són exclusius d'homes?

En general, sí, amb excepcions. Les polítiques de gestió econòmica o d'infraestructures encara les ocupen majoritàriament homes i les relacionades amb el benestar, dones, malgrat que ara tant al Govern de l'Estat com al català hi ha excepcions clares.

14. Troba impediments per conciliar la vida familiar amb el treball? Quins?

Uns quants, però cal anar acostumant les estructures que no sigui així. Estic embarassada de 6 mesos i he endarrerit la meva maternitat per diversos impediments per conciliar la primera línia política amb la vida més familiar i no penso renunciar a dedicar temps al meu fill i al meu company per tenir reunions que acaben a les 12 de la nit.

15. Quines barreres creu que encara s'han de superar?

Prejudicis tant femenins com masculins, organització de la vida institucional i de partit, autolimitacions,

16. Quin consell donaria a les dones que volen dedicar-se a la política?

No sóc de donar consells, però el mateix que li diria a qualsevol dona que vulgui desenvolupar la seva vida personal, laboral o social: fes el que creguis que has de fer, sense complexos, amb esforç, dedicació i sense renunciar a fer sentir la teva veu, les teves opinions, els teus arguments. Forma't, treballa, viu i sigues feliç, tant com puguis.

17. Porta des del 1990 a Esquerra Republicana, per acabar, em podria fer una valoració de tots aquests anys al partit?

Positiva. Vist amb perspectiva, la meua vida sense la vessant política seria incompleta perquè les meves motivacions no estarien satisfetes. Si l'any 1990 m'arriben a dir que

formaria part de la direcció del partit, que hauria estat regidora, la primera consellera de la Generalitat del meu partit i la primera portaveu parlamentària a Catalunya d'Esquerra no m'ho hauria cregut.

7.2. Anàlisi dels joves i la participació política de les dones

Pensant maneres per ampliar la part pràctica del treball de recerca, vaig creure que agafar una mostra de diverses persones de diferents països, en podria sortir un anàlisi molt interessant. Vaig limitar la participació a 15 persones de cada nacionalitat per tal de poder tenir unes dades justes i verídiques, ja que no seria molt just si utilitzés 15 persones d'un país i només 5 d'un altre. També vaig limitar l'edat de participació, perquè volia enfocar aquest anàlisi en les noves generacions, per tant, només han participat persones d'entre 13 i 18 anys.

Vaig escollir l'Estat Espanyol ja que és el territori on resideixo i també és el que tracto en aquest treball. Per tal de ser el més verídic possible, no vaig demanar a ningú del meu entorn que m'omplís el qüestionari, sinó que vaig utilitzar les noves tecnologies, concretament una xarxa social anomenada Tumblr.

Els Estats Units va ser la meva segona opció, ja que és una de les potències mundials fins al moment, i la meva bona relació amb moltes persones d'allà, que tot hi que mai ens hem vist personalment, van ser molt agradables amb mi i no van posar cap impediment a l'hora d'omplir l'enquesta. En aquest cas també vaig confiar amb la xarxa social Tumblr.

La meva tercera i última elecció va ser Suècia, com a representació d'un país de la Unió Europea i un dels més progressistes del món. En aquest cas, vaig confiar amb els meus coneguts de la xarxa social Facebook que també van ser molt amables amb mi i van voler col·laborar-hi sense posar cap pega.

A continuació s'adjunta el model d'enquesta en castellà tot i que en el cas dels nois suecs i estatunidencs vaig fer servir un model en anglès.

Enquesta

Soy una alumna de 2º de Bachillerato del Colegio La Merced y estoy haciendo un trabajo de investigación sobre la situación de la mujer en la política. A continuación hay una serie de preguntas que me permitirán avanzar en mi trabajo.

1. ¿Eres un hombre o una mujer?

Hombre

Mujer

2. ¿Te interesa la política?

Me interesa mucho

Me gusta pero no la sigo

Ni me gusta ni me disgusta

No me interesa pero la sigo

No me interesa nada

3. ¿Crees que las mujeres políticas ejercen bien su profesión en tu país?

Sí

No

4. En una escala del 1 al 10, ¿Cómo valoras la influencia de la mujer en la política de tu país?

Resultats

Primera Pregunta:

- Espanya: Van contestar 5 nois i 10 noies.
- EUA: Van contestar 7 nois i 8 noies.
- Suècia: Van contestar 3 nois i 12 noies.

Segona pregunta:

- Espanya: Tots van contestar que no els interessava gens la política.
- EUA: En aquest cas van haver-hi dues persones que van contestar que els hi agradava però no la seguien, mentre que la resta no els hi agradava gens.
- Suècia: Sis persones van contestar que els hi agradava i la seguien, dues persones els hi agradava i als altres set no els interessava gens.

Tercera pregunta:

- Espanya: En aquest cas 3 persones van contestar que sí que ho feien bé, mentre que la resta van contestar negativament.
- EUA: En el cas dels Estats Units, 10 persones van contestar que si que ho feien bé, mentre que els altres 5 van contestar que no.
- Suècia: La respostes van ser unànimes, tots van contestar que sí que feien una bona feina.

Quarta pregunta:

- Espanya: la nota mitjana va ser de 4.35.
- EUA: En aquest cas la nota va ascendir al 7.89
- Suècia: La nota mitjana va ser de 8.87.

A través d'aquestes 4 preguntes vaig poder extreure algunes conclusions que penso que són molt curioses.

1. Una evidència que no em va sorprendre es que la majoria dels joves, sigui quina sigui la seva nacionalitat, no els interessa gaire la política exceptuant alguns casos aïllats.

2. La valoració de la feina que fan les dones polítiques a Espanya és bastant negativa. Excepte tres persones, tots van estar d'acord que la dona no fa bé la seva feina, suposo que la situació de crisi que es viu no va ajudar amb el resultat. Per altra banda, els espanyols van valorar la influència de la dona en el panorama polític amb un suspens.

3. El cas dels Estats Units és un entre mig. La majoria, 10 persones, van contestar que sí que creien que feien la seva feina bé i van valorar la participació de la dona en el panorama polític amb un notable.

4. Suècia ha estat sens dubte el que ha trencat motlles. Va ser molt curiós veure que les respostes eren unànimes i tots creien que les dones polítiques del seu país feien bé la seva feina i valoren la participació de la dona amb un excel·lent.

8. Conclusions

La realització d'aquest treball de recerca ha estat una oportunitat per demostrar la situació de la dona al llarg de segle XX fins arribar als nostres dies.

Al començar aquest treball no hem vaig plantejar cap hipòtesis inicial perquè, com ja explico durant la introducció, el meu objectiu era el de demostrar a tothom la situació tant vulnerable que la dona ha patit durant tots aquests anys i fer d'aquesta recerca, una eina de motivació per totes aquelles persones que es vulguin sumar a la causa.

La defensa dels nostres drets no és només una activitat per a dones, sinó que tots aquells que vegin aquesta situació d'inferioritat i vulguin posar-hi remei, hi poden participar.

El meu treball no és una eina per demostrar quin sexe és el millor o quin té la culpa d'aquesta injustícia. Un seguit de circumstàncies en el passat van propiciar aquest rol de la dona com a ésser inferior, però com solen dir, el passat és el passat i ara toca mirar endavant.

Tots junts podem sumar forces i crear una societat més igualitària i justa si ens ho proposem. La dona necessita un home tant com l'home necessita una dona. Cada sexe té les seves virtuts i les seves mancances, però aquestes característiques es complementen entre elles.

Els inicis del segle XX van ser durs per les dones, però també es van començar a implantar uns avenços que van ser beneficiosos. Sota el meu punt de vista, l'entrada de la dona al món laboral va suposar un canvi revolucionari que va desencadenar-ne d'altres que es van veure estroncats per períodes de dictadures.

Després de fer aquest treball, he pogut comprovar que la llibertat és un dels drets més preuats que tenim, però tot i això, no la valorem com hauria de ser.

Només en períodes de liberalisme polític i democràcia, les dones han pogut demostrar que són una peça de la societat clau i que, per tant, se les ha de considerar com a tal.

Malauradament, l'Estat on vivim ha patit moltes situacions d'inestabilitat política i cops d'Estat que han acabat amb dictadures que prohibien aquesta llibertat. Espanya sempre

ha estat un país més endarrerit que altres de la Unió Europea, i aquest fet ha comportat que els avenços triguin molt més en instaurar-se.

Amb el meu anàlisi entre els joves de l'Estat i els adolescents americans i suecs he pogut veure la gran diferència de pensament entre els tres països. Suècia sempre ha estat un país progressista i sembla que el rol de la dona en el món polític i social està molt normalitzat i és acceptat sense cap tipus de problemes.

El cas dels Estats Units és bastant semblant al suec. Els estatunidencs van molt més avançats en aquest camp que nosaltres, però tot hi així, hi ha extremismes per part d'un sector de la societat que algunes vegades fan trontollar la balança de la igualtat.

Per acabar, Espanya és un país que tot just està començant a acceptar aquest nou paper de la dona i, per tant, hi ha molts escepticismes. Si bé és cert que cada vegada més joves veuen aquesta participació de la dona com un fet d'allò més normal, encara hi ha un sector nombrós que no accepta ser manat per una dona o li provoca desconfiança.

Aquest treball m'ha ajudat a entendre que les dones, per un general, ho tenim més difícil per ocupar un lloc destacat en un treball, però també, gràcies a persones com Clara Campoamor o Frederica Montseny, m'he adonat que amb esforç, treball i molta tossudesesa les dones podem arribar allà on vulguem si de debò ens ho proposem.

Espero de tot cor que un cop hagi llegit aquesta memòria escrita, li serveixi per fer una reflexió sobre la societat femenina i l'ajudi a emprendre una lluita per aconseguir més tolerància, respecte i igualtat entre totes les persones de la societat.

Ja s'han fet molts progressos, estem d'acord, però encara hi ha un llarg i dur camí fins a la meta; tot just comencem a veure el final.

9. Bibliografia

9.1. Llibres i Enciclopèdies:

- DALMAU, J: *Llengua Catalana – Història Sagrada – Educació Social*, Ed. Dalmau Carles Pla S.A., Girona, 1931.
- DIVERSOS AUTORS: *Un Patriota al servei d'un poble*, Fundació Josep Irla, Girona, 2005.
- VALCARCEL, A: *La política de las mujeres*, Catedra, Col. Feminismos, Madrid, 2004, 3ra edició.
- DIVERSOS AUTORS: *Antología del pensamiento feminista español 1726 – 2011*, Catedra, Col. Feminismos, Madrid, 2012, 1ra edició.
- GENOVESE, M: *Mujeres líderes en política: modelos y prospectiva*, Narcea, Madrid, 1997.
- DUCRET, D: *Las mujeres de los dictadores*, Punto de lectura, Madrid, 2012, 1ra edició.
- RICHMOND, K: *Las mujeres en el fascismo español: la sección femenina de la falange 1943 – 1959*, Alianza Editorial, Madrid, 2004.
- NASH, M: *Rojas: Las mujeres republicanas*, Taurus, Madrid, 2006.
- ALVAREZ, A i VILLA, R: *El precio de la exclusión: la política durante la Segunda República*, Encuentro, Madrid, 2010, 1ra edició.
- DIVERSOS AUTORS: *Mujer y ciudadanía: del derecho al voto al pleno derecho*, Bellaterra, Barcelona, 2001, 1ra edició.
- DE DIEGO, A: *Las mujeres en la transición*, Congreso de los diputados, Madrid, 2008, 2na edició.
- DIVERSOS AUTORS: *Història de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Col. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2010.
- DIVERSOS AUTORS: *breu història dels catalans*, Generalitat de Catalunya, Col. 2000, Barcelona, 1994, 2na edició.
- PRATS, J i TREPAT, C: *Història*, Barcanova, Col. Batxillerat, Barcelona, 2009, 2na edició.

9.2. Altres fonts d'informació

Wikipèdia:

- http://ca.wikipedia.org/wiki/Federica_Montseny_i_Ma%C3%B1%C3%A9 [26 maig 2012]
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Solidaridad_Obrera_ [26 maig 2012]
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Francisco_Largo_Caballero [26 maig 2012]
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Fets_de_maig_del_1937 [26 maig 2012]
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Anna_Sim%C3%B3_i_Castell%C3%B3 [26 maig 2012]
- http://es.wikipedia.org/wiki/Dictadura_de_Primo_de_Rivera [25 maig 2012]
- http://es.wikipedia.org/wiki/Pilar_Primo_de_Rivera [2 gen. 2013]
- http://es.wikipedia.org/wiki/Alicia_S%C3%A1nchez-Camacho [2 gen. 2013]

UV: <http://www.uv.es/~dones/temasinteres/historia/federica.htm> [15 maig 2012]

Camilo Berneri: http://www.camiloberneri.org/Federica_montseny.htm [16 maig 2012]

Moncloa: <http://www.lamoncloa.gob.es/Gobierno/index.htm> [16 maig 2012]

Fideus: <http://www.fideus.com/biografiesF%20-%20montseny%20-%20federica.htm> [28 maig 2012]

Govern: http://www.govern.cat/pres_gov/govern/ca/govern/consell-executiu/index.htm [28 maig. 2012]

Historia2batxillerat:

<http://historia2nbatxillerat.wikispaces.com/file/view/LA+II+REP%C3%9ABLICA+A+CATALUNYA.pdf> [28 maig 2012]

Wikisource:

[http://es.wikisource.org/wiki/Estatuto_de_autonom%C3%ADa_de_Catalu%C3%B1a_\(1932\)](http://es.wikisource.org/wiki/Estatuto_de_autonom%C3%ADa_de_Catalu%C3%B1a_(1932)) [28 maig 2012]

Congreso: http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/historicas/cons_1931.pdf [29 maig 2012]

Esquerra: <http://blocs.esquerra.cat/simo/perfil> [15 juny 2012]

Revista Historia y vida : Any VI , Número 66.

Sapiens: <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/03/09/catalunya-i-la-dictadura-de-primode-rivera> [27 ago. 2012]

Historia siglo 20: <http://www.historiasiglo20.org/HE/12b-1.htm> [27 set. 2012]

SBHAC: <http://www.sbhac.net/Republica/Imagenes/Mujeres/Mujeres.htm> [28 set. 2012]

El militante: http://revolucionspanola.elmilitante.org/articulos/mh_4.htm [4 oct. 2012]

RTVE: <http://www.rtve.es/alacarta/videos/uned/uned-mujeres-republica-13-04-12/1375130/> [4 oct. 2012]

La República: <http://larepublica.es/firmas/blogs/index.php/antonioromero/2010/03/08/las-mujeres-la-ii-republica-y-la-iii> [4 oct. 2012]

IES Parque de Lisboa: <http://www.iesparquedelisboa.org/alumnos2001/23.htm> [4 oct. 2012]

La verdad: <http://www.laverdad.es/alicante/20090414/elche/mujeres-republica-20090414.html> [4 oct. 2012]

Ciudad de Mujeres: <http://www.ciudaddemujeres.com/articulos/La-Republica-y-las-mujeres-pocos> [10 oct. 2012]

USC: http://www.usc.es/smucea/IMG/pdf/triptico_OK.pdf [10 oct. 2012]

Mujeres y mujeres: <http://demujeresymujeresenlahistoria.blogspot.com.es/2010/04/la-segunda-republica.html> [20 oct. 2012]

Scribd: <http://es.scribd.com/doc/46265909/Mujeres-destacadas-en-la-II-Republica> [20 oct. 2012]

Wordpress: <http://ecodemujer.wordpress.com/2008/12/10/la-mujer-en-la-segunda-republica/> [20 oct. 2012]

Público: <http://www.publico.es/276267/las-mujeres-y-la-ii-republica> [1 nov. 2012]

Educastur: <http://blog.educastur.es/correlavoz/2009/04/15/las-mujeres-en-la-ii-republica-espanola/> [1 nov. 2012]

Outono: <http://www.outono.net/elentir/2011/04/14/cosas-que-posiblemente-no-te-han-explicado-sobre-la-segunda-republica/> [1 nov. 2012]

El polvorín: <http://elpolvorin.over-blog.es/article-espa-a-la-mujer-ideal-en-1953-60293010.html> [1 nov. 2012]

9.3. Entrevista

Anna Simó, diputada al Parlament de Catalunya, 17 de juny de 2012, Parlament de Catalunya, enregistrament a través d'un telèfon mòbil.

10. Annex

10.1. Opinions de diaris sobre el dret de vot de les dones:

“El voto hoy en la mujer es absurdo, porque en la inmensa mayoría de los pueblos el elemento femenino, en su mayor parte, está en manos de los curas, que dirigen a la opinión femenina, se introducen en los hogares e imperan en todas partes. La mujer española, especialmente la campesina, no está capacitada para hacer uso del derecho del sufragio de una manera libre y sin consejos de nadie. Con lo que hoy ha acordado el Parlamento, la República ha sufrido un daño enorme y sus resultados se verán muy pronto.” (Diari "La Voz", de 1 d'octubre de 1931)

“No somos enemigos de la concesión del voto a la mujer; estimamos que debe concedérsele ese derecho de ciudadanía, pero a su tiempo, pasados cinco años, diez, veinte, los que sean necesarios para la total transformación de la sociedad española, cuando nuestras mujeres se hallen redimidas de la vida de esclavitud a que hoy están sometidas, cuando libres de prejuicios, de escrúpulos, de supersticiones, de sugerencias, dejen de ser sumisas penitentes, temerosas de Dios y de sus representantes en la tierra, y vean independizada su conciencia” (Diari "La Voz", de 2 d'octubre de 1931)

10.2. Discursos proclamats per Campoamor i Nelken sobre el sufragi femení

“Señores diputados, pido en este momento a la Cámara atención respetuosa para el problema que aquí se debate, porque estimo que no es problema que debemos pasar a la ligera; se discute en este momento el voto femenino y es significativo que una mujer como yo se levante en la tarde de hoy a decir a la Cámara sencillamente que creo que el voto femenino debe aplazarse. Que creo que no es el momento de otorgarle el voto a la mujer española. Lo dice una mujer que en el momento crítico de decirlo, renuncia a un ideal...

...Por creer que con ello sirvo a la República... es por lo que me levanto esta tarde para pedir a la Cámara que despierte la conciencia republicana, que avive la fe liberal y democrática y que aplaze el voto de la mujer. Lo pido porque no es que con ello merme en lo más mínimo la capacidad de la mujer; no, señores diputados, no es cuestión de capacidad, es cuestión de oportunidad para la República...

... Si las mujeres españolas fuesen todas obreras, si las mujeres españolas hubiesen atravesado ya un período universitario y estuvieran liberadas en su conciencia, yo me levantaría hoy frente a toda la Cámara para pedir el voto femenino.

Pero en estas horas yo me levanto para decir lo contrario y decirlo con toda la valentía de mi espíritu, afrontando el juicio que de mí puedan formar las mujeres que no tengan este fervor y estos sentimientos republicanos que creo tener. Es por esto por lo que claramente me levanto a decir a la Cámara: o la condicionalidad del voto o su aplazamiento... Hoy, señores diputados, es peligroso conceder el voto a la mujer...” – Discurs de Victoria Kent.

“Señores diputados, lejos yo de censurar ni atacar las manifestaciones de mi colega, señorita Kent; comprendo, por el contrario, la tortura de su espíritu al haberse visto hoy en el trance de negar la capacidad inicial de la mujer... Creo que por su pensamiento ha debido de pasar de alguna forma la amarga frase de Anatole France, cuando nos habla de aquellos socialistas que, forzados por la necesidad, iban al Parlamento a legislar en contra de los suyos.

...Al hablar de las mujeres obreras y universitarias ¿se va a ignorar a todas las que no pertenecen a una clase ni a otra? ¿No sufren éstas como las otras las consecuencias de la legislación? ¿No recae sobre ellas toda la consecuencia de la legislación que se elabora aquí para los dos sexos, pero solamente dirigida y matizada por uno? ¿Cómo puede decirse que la mujer no ha luchado y que necesita una época, largos años de República, para demostrar su capacidad?....

...Yo, señores diputados, me siento ciudadana antes que mujer y considero que sería un error político dejar a la mujer al margen de ese derecho, a la mujer que espera y confía en vosotros.... No cometáis, señores diputados, ese error político de gravísimas consecuencias...

... La mujer española espera hoy de la República la redención... No cometáis un error histórico que no tendréis nunca bastante tiempo para llorar al dejar al margen de la República a la mujer... que está anhelante, aplicándose a sí misma la frase de Humboldt,

de que la única manera de madurarse en el ejercicio de la libertad y de hacerla accesible a todos es caminar dentro de ella.” Discurs proclamat per Clara Campoamor.

10.3. Notícia de la mort de Dolores Ibárruri publicada al diari el País.

EL PAÍS. Dolores Ibárruri, Pasionaria, falleció a las 19.15 de ayer en la habitación 413 del hospital Ramón y Cajal de Madrid rodeada de la plana mayor del Partido Comunista de España (PCE) -Julio Anguita, Simón Sánchez Montero y Francisco Romero Marín, entre otros-, su hija Amaya y su inseparable compañera de convivencia, Irene Falcón. La presidenta del PCE murió a consecuencia de una recaída en la neumonía que sufría desde el pasado mes de septiembre, cuando ya tuvo que ser ingresada en el mismo centro hospitalario. Será enterrada el jueves en una tumba próxima a la de Pablo Iglesias. El cadáver de Pasionaria permanecerá hasta última hora de la tarde de hoy en el tanatorio municipal, desde donde, después de ser embalsamada, será trasladada, a la sede nacional del PCE, en la calle Santísima Trinidad, en la que se instalará la capilla ardiente hasta el próximo jueves. A las cuatro de la tarde de ese día, los restos mortales de Dolores Ibárruri serán trasladados al cementerio civil de la Almudena.

Dolores Ibárruri reposará en una tumba situada junta a la del fundador del PSOE, Pablo Iglesias. Un nicho adquirido por el PCE por varios millones de pesetas, según cualificadas fuentes comunistas. El PCE quiere convertir el funeral en un homenaje multitudinario a Pasionaria para el que movilizará a toda su militancia. El acto central se realizará, el jueves en la plaza de Colón, hasta donde el féretro será trasladado en una marcha que recorrerá las calles de Eloy Gonzalo, General Martínez Campos y el Paseo de la Castellana. En ese lugar, el secretario general del partido comunista, Julio Anguita, pronunciará unas palabras de despedida.

El primer ingreso de Pasionaria en el hospital Ramón y Cajal, el pasado 13 de septiembre, que se prolongó hasta el 15 de octubre. El presentimiento de: que la enfermedad acabaría con ella, a pesar de su fortaleza, llevó al PCE a organizar un comisión encargada de los actos de homenaje a su memoria. Esta comisión ha estado formada por tres históricos del partido: Marcelino Camacho, Simón Sánchez Montero y Francisco Romero Marín. El partido comunista, cuyo secretario general -Julio Anguita- se negó anoche a hacer declaraciones indicando que así lo había decidido la dirección del PCE, ha comenzado ya a pegar y a distribuir en toda España más de 800.000 carteles que ya habían sido

preparados cuando el primer ingreso de Ibárruri en el hospital hizo temer por su vida. En los carteles, bajo una foto de Dolores Ibarrurí, se puede leer el lema "Pasionaria. Una flor del siglo XX,."

La muerte de Pasionaria fue hecha pública 20 minutos después de ocurrida -las 19.15-, para permitir organizarse a los miembros del partido. La dirección del PCE insistió en mantener en secreto el lugar a donde había sido trasladado el cadáver, aunque, según fuente; del hospital, éste fue llevado a las nueve de la noche al tanatorio municipal. Sin embargo, en el edificio de los servicios funerarios del Ayuntamiento ningún miembro del partido quiso confirmar hasta las 11.45 que el cadáver se encontraba allí. Incluso el encargado del registro negó tajantemente que hubiese llegado, informa Jorge A. Rodríguez.

La hija de Pasionaria, Amaya, señaló a este periódico en el domicilio de la fallecida que sobre las 18.30 su madre había empezado a tener problemas respiratorios, y que poco antes de las siete había entrado en estado preagónico. La familia había rechazado el que se sometiera a la enferma a procesos mecánicos para mantener artificialmente su vida.

El PCE anunció la muerte de su presidenta a través de un escueto comunicado en el que califica a a Dolores Ibárruri como "flor del siglo XX, que sigue viviendo en el esfuerzo diario de miles de hombres y mujeres de España y de todo el mundo". En el comunicado se hace un llamamiento a las fuerzas comunistas, socialistas, progresistas y democráticas de todo el mundo para expresar nuestra voluntad de contribuir con nuestro esfuerzo para defender los ideales que animaron la vida de Dolores".

Al difundirse la noticia de la muerte numerosos simpatizantes del partido se dirigieron hacia el tanatorio municipal. Cualificados representantes de la familia comunista como Marcelino Camacho y Simón Sánchez Montero glosaron ante los medios informativos su pesar por la muerte de Pasionaria. El poeta Rafael Alberti, localizado en un restaurante comentó: "Aunque todos lo esperábamos dada la situación de las últimas semanas, la noticia produce un gran dolor. Se trataba de una de las figuras más importantes de la historia contemporánea de nuestro país", informa Rosana Torres.

La primera reacción en la URSS, donde Pasionaria vivió largos años de exilio, fue difundida a través de la agencia Tass que inició su servicio correspondiente al día de hoy, según informa **Pilar Bonet**, anunciando el fallecimiento de Ibárruri, a la que definió como

"llama de los revolucionarios". Tass concluye su nota diciendo "el pueblo soviético nunca olvidará a Dolores Ibárruri, sincera amiga de la URSS".

10.4. Declaración de los derechos políticos de la mujer aprobada por las Naciones Unidas el 19 de diciembre de 1954.

Las Partes Contratantes,

Deseando poner en práctica el principio de la igualdad de derechos de hombres y mujeres, enunciado en la Carta de las Naciones Unidas,

Reconociendo que toda persona tiene derecho a participar en el Gobierno de su país directamente o por conducto de representantes libremente escogidos, y a iguales oportunidades de ingreso en el servicio público de su país; y deseando igualar la condición del hombre y de la mujer en el disfrute y ejercicio de los derechos políticos, conforme a las disposiciones de la Carta de las Naciones Unidas y de la Declaración Universal de Derechos Humanos,

Habiendo resuelto concertar una convención con tal objeto,

Conviene por la presente en las disposiciones siguientes:

Artículo I

Las mujeres tendrán derecho a votar en todas las elecciones en igualdad de condiciones con los hombres, sin discriminación alguna.

Artículo II

Las mujeres serán elegibles para todos los organismos públicos electivos establecidos por la legislación nacional, en condiciones de igualdad con los hombres, sin discriminación alguna.

Artículo III

Las mujeres tendrán derecho a ocupar cargos públicos y a ejercer todas las funciones públicas establecidas por la legislación nacional, en igualdad de condiciones con los hombres, sin discriminación alguna.

Artículo IV

1. La presente Convención quedará abierta a la firma de todos los Estados Miembros de las Naciones Unidas, y de cualquier otro Estado al cual la Asamblea General haya dirigido una invitación al efecto.

2. La presente Convención será ratificada y los instrumentos de ratificación serán depositados en la Secretaría General de las Naciones Unidas.

Artículo V

1. La presente Convención quedará abierta a la adhesión de todos los Estados a que se refiere el párrafo 1 del artículo IV.

2. La adhesión se efectuará mediante el depósito de un instrumento de adhesión en la Secretaría General de las Naciones Unidas.

Artículo VI

1. La presente Convención entrará en vigor noventa días después de la fecha en que se haya depositado el sexto instrumento de ratificación o de adhesión.

2. Respecto de cada uno de los Estados que ratifiquen la Convención o que se adhieran a ella después del depósito del sexto instrumento de ratificación o de adhesión, la Convención entrará en vigor noventa días después de la fecha del depósito del respectivo instrumento de ratificación o de adhesión.

Artículo VII

En el caso de que un Estado formule una reserva a cualquiera de los artículos de la presente Convención en el momento de la firma, la ratificación o la adhesión, el Secretario General comunicará el texto de la reserva a todos los Estados que sean partes en la presente Convención o que puedan llegar a serlo. Cualquier Estado que oponga objeciones a la reserva podrá, dentro de un plazo de noventa días contado a partir de la fecha de dicha comunicación (o en la fecha en que llegue a ser parte en la presente Convención), poner en conocimiento del Secretario General que no acepta la reserva. En

tal caso, la Convención no entrará en vigor entre tal Estado y el Estado que haya formulado la reserva.

Artículo VIII

1. Todo Estado podrá denunciar la presente Convención mediante notificación por escrito dirigida al Secretario General de las Naciones Unidas. La denuncia surtirá efecto un año después de la fecha en que el Secretario General haya recibido la notificación.

2. La vigencia de la presente Convención cesará a partir de la fecha en que se haga efectiva la denuncia que reduzca a menos de seis el número de los Estados Partes.

Artículo IX

Toda controversia entre dos o más Estados Contratantes, respecto a la interpretación o a la aplicación de la presente Convención, que no sea resuelta por negociaciones, será sometida a la decisión de la Corte Internacional de Justicia a petición de cualquiera de las partes en la controversia, a menos que los Estados Contratantes convengan en otro modo de solucionarla.

Artículo X

El Secretario General de las Naciones Unidas notificará a todos los Estados Miembros de las Naciones Unidas y a los Estados no miembros a que se refiere el párrafo 1 del artículo IV de la presente Convención:

- a) Las firmas y los instrumentos de ratificación recibidos en virtud del artículo IV;
- b) Los instrumentos de adhesión recibidos en virtud del artículo V;
- c) La fecha en que entre en vigor la presente Convención en virtud del artículo VI;
- d) Las comunicaciones y notificaciones recibidas en virtud del artículo VII;
- e) Las notificaciones de denuncia recibidas en virtud del párrafo 1 del artículo VIII;
- f) La abrogación resultante de lo previsto en el párrafo 2 del artículo VIII;

Artículo XI

1. La presente Convención, cuyos textos chino, español, francés, inglés y ruso serán igualmente auténticos, quedará depositada en los archivos de las Naciones Unidas.

2. El Secretario General de las Naciones Unidas enviará copia certificada de la presente Convención a todos los Estados Miembros de las Naciones Unidas y a los Estados no miembros a que se refiere el párrafo 1 del artículo IV.

10.5. Artículos de la Declaración de los Derechos Humanos referentes a las mujeres

Preámbulo

Considerando que la libertad, la justicia y la paz en el mundo tienen por base el reconocimiento de la dignidad intrínseca y de los derechos iguales e inalienables de todos los miembros de la familia humana;

Considerando que los pueblos de las Naciones Unidas han reafirmado en la Carta su fe en los derechos fundamentales del hombre, en la dignidad y el valor de la persona humana y en la igualdad de derechos de hombres y mujeres; y se han declarado resueltos a promover el progreso social y a elevar el nivel de vida dentro de un concepto más amplio de la libertad;

Artículo 2

1. Toda persona tiene los derechos y libertades proclamados en esta Declaración, sin distinción alguna de raza, color, sexo, idioma, religión, opinión política o de cualquier otra índole, origen nacional o social, posición económica, nacimiento o cualquier otra condición.

Artículo 7

Todos son iguales ante la ley y tienen, sin distinción, derecho a igual protección de la ley. Todos tienen derecho a igual protección contra toda discriminación que infrinja esta Declaración y contra toda provocación a tal discriminación.

Artículo 16

1. Los hombres y las mujeres, a partir de la edad núbil, tienen derecho, sin restricción alguna por motivos de raza, nacionalidad o religión, a casarse y fundar una familia; y disfrutarán de iguales derechos en cuanto al matrimonio, durante el matrimonio y en caso de disolución del matrimonio.
2. Sólo mediante libre y pleno consentimiento de los futuros esposos podrá contraerse el matrimonio.
3. La familia es el elemento natural y fundamental de la sociedad y tiene derecho a la protección de la sociedad y del Estado.

Artículo 25

1. Toda persona tiene derecho a un nivel de vida adecuado que le asegure, así como a su familia, la salud y el bienestar, y en especial la alimentación, el vestido, la vivienda, la asistencia médica y los servicios sociales necesarios; tiene asimismo derecho a los seguros en caso de desempleo, enfermedad, invalidez, viudez, vejez y otros casos de pérdida de sus medios de subsistencia por circunstancias independientes de su voluntad.
2. La maternidad y la infancia tienen derecho a cuidados y asistencia especiales. Todos los niños, nacidos de matrimonio o fuera de matrimonio, tienen derecho a igual protección social.

10.6. Extracte del pacte internacional dels drets civils i polítics.

Artículo 2

1. Cada uno de los Estados Partes en el presente Pacto se compromete a respetar y a garantizar a todos los individuos que se encuentren en su territorio y estén sujetos a su jurisdicción los derechos reconocidos en el presente Pacto, sin distinción alguna de raza,

color, sexo, idioma, religión, opinión política o de otra índole, origen nacional o social, posición económica, nacimiento o cualquier otra condición social.

Artículo 3

Los Estados Partes en el presente Pacto se comprometen a garantizar a hombres y mujeres la igualdad en el goce de todos los derechos civiles y políticos enunciados en el presente Pacto.

Artículo 14

1. Todas las personas son iguales ante los tribunales y cortes de justicia. Toda persona tendrá derecho a ser oída públicamente y con las debidas garantías por un tribunal competente, independiente e imparcial, establecido por la ley, en la substanciación de cualquier acusación de carácter penal formulada contra ella o para la determinación de sus derechos u obligaciones de carácter civil. La prensa y el público podrán ser excluidos de la totalidad o parte de los juicios por consideraciones de moral, orden público o seguridad nacional en una sociedad democrática, o cuando lo exija el interés de la vida privada de las partes o, en la medida estrictamente necesaria en opinión del tribunal, cuando por circunstancias especiales del asunto la publicidad pudiera perjudicar a los intereses de la justicia; pero toda sentencia en materia penal o contenciosa será pública, excepto en los casos en que el interés de menores de edad exija lo contrario, o en las acusaciones referentes a pleitos matrimoniales o a la tutela de menores.

Artículo 16

Todo ser humano tiene derecho, en todas partes, al reconocimiento de su personalidad jurídica.

Artículo 18

1. Toda persona tiene derecho a la libertad de pensamiento, de conciencia y de religión;
4. Los Estados Partes en el presente Pacto se comprometen a respetar la libertad de los

padres y, en su caso, de los tutores legales, para garantizar que los hijos reciban la educación religiosa y moral que esté de acuerdo con sus propias convicciones.

Artículo 23

1. La familia es el elemento natural y fundamental de la sociedad y tiene derecho a la protección de la sociedad y del Estado.

2. Se reconoce el derecho del hombre y de la mujer a contraer matrimonio y a fundar una familia si tienen edad para ello.

3. El matrimonio no podrá celebrarse sin el libre y pleno consentimiento de los contrayentes.

4. Los Estados Partes en el presente Pacto tomarán las medidas apropiadas para asegurar la igualdad de derechos y de responsabilidades de ambos esposos en cuanto al matrimonio, durante el matrimonio y en caso de disolución del mismo. En caso de disolución, se adoptarán disposiciones que aseguren la protección necesaria a los hijos.

Artículo 24

1. Todo niño tiene derecho, sin discriminación alguna por motivos de raza, color, sexo, idioma, religión, origen nacional o social, posición económica o nacimiento, a las medidas de protección que su condición de menor requiere, tanto por parte de su familia como de la sociedad y del Estado.

2. Todo niño será inscrito inmediatamente después de su nacimiento y deberá tener un nombre.

3. Todo niño tiene derecho a adquirir una nacionalidad.

Artículo 26

Todas las personas son iguales ante la ley y tienen derecho sin discriminación a igual

protección de la ley. A este respecto, la ley prohibirá toda discriminación y garantizará a todas las personas protección igual y efectiva contra cualquier discriminación por motivos de raza, color, sexo, idioma, religión, opiniones políticas o de cualquier índole, origen nacional o social, posición económica, nacimiento o cualquier otra condición social.

10.7. Convención sobre la eliminación de la discriminación de la mujer

Los Estados Partes en la presente Convención,

Considerando que la Carta de las Naciones Unidas reafirma la fe en los derechos humanos fundamentales, en la dignidad y el valor de la persona humana y en la igualdad de derechos del hombre y la mujer,

Considerando que la Declaración Universal de Derechos Humanos reafirma el principio de la no discriminación y proclama que todos los seres humanos nacen libres e iguales en dignidad y derechos y que toda persona puede invocar todos los derechos y libertades proclamados en esa Declaración, sin distinción alguna y, por ende, sin distinción de sexo,

Recordando que la discriminación contra la mujer viola los principios de la igualdad de derechos y del respeto de la dignidad humana, que dificulta la participación de la mujer, en las mismas condiciones que el hombre, en la vida política, social, económica y cultural de su país, que constituye un obstáculo para el aumento del bienestar de la sociedad y de la familia y que entorpece el pleno desarrollo de las posibilidades de la mujer para prestar servicio a su país y a la humanidad,

Preocupados por el hecho de que en situaciones de pobreza la mujer tiene un acceso mínimo a la alimentación, la salud, la enseñanza, la capacitación y las oportunidades de empleo, así como a la satisfacción de otras necesidades,

Convencidos de que el establecimiento del nuevo orden económico internacional basado en la equidad y la justicia contribuirá significativamente a la promoción de la igualdad entre el hombre y la mujer,

Subrayando que la eliminación del *apartheid*, de todas las formas de racismo, de discriminación racial, colonialismo, neocolonialismo, agresión, ocupación y dominación extranjeras y de la injerencia en los asuntos internos de los Estados es indispensable para

el disfrute cabal de los derechos del hombre y de la mujer,

Afirmando que el fortalecimiento de la paz y la seguridad internacionales, el alivio de la tensión internacional, la cooperación mutua entre todos los Estados con independencia de sus sistemas sociales y económicos, el desarme general y completo y, en particular, el desarme nuclear bajo un control internacional estricto y efectivo, la afirmación de los principios de la justicia, la igualdad y el provecho mutuo en las relaciones entre países y la realización del derecho de los pueblos sometidos a dominación colonial y extranjera o a ocupación extranjera a la libre determinación y la independencia, así como el respeto de la soberanía nacional y de la integridad territorial, promoverán el progreso y el desarrollo sociales y, en consecuencia, contribuirán al logro de la plena igualdad entre el hombre y la mujer,

Convencidos de que la máxima participación de la mujer, en igualdad de condiciones con el hombre, en todos los campos, es indispensable para el desarrollo pleno y completo de un país, el bienestar del mundo y la causa de la paz,

Teniendo presentes el gran aporte de la mujer al bienestar de la familia y al desarrollo de la sociedad, hasta ahora no plenamente reconocido, la importancia social de la maternidad y la función de los padres en la familia y en la educación de los hijos, y conscientes de que el papel de la mujer en la procreación no debe ser causa de discriminación sino que la educación de los niños exige la responsabilidad compartida entre hombres y mujeres y la sociedad en su conjunto,

Reconociendo que para lograr la plena igualdad entre el hombre y la mujer es necesario modificar el papel tradicional tanto del hombre como de la mujer en la sociedad y en la familia,

Resueltos a aplicar los principios enunciados en la Declaración sobre la eliminación de la discriminación contra la mujer y, para ello, a adoptar las medidas necesarias a fin de suprimir esta discriminación en todas sus formas y manifestaciones,

Han convenido en lo siguiente:

PARTE I

Artículo 1

A los efectos de la presente Convención, la expresión "discriminación contra la mujer" denotará toda distinción, exclusión o restricción basada en el sexo que tenga por objeto o por resultado menoscabar o anular el reconocimiento, goce o ejercicio por la mujer, independientemente de su estado civil, sobre la base de la igualdad del hombre y la mujer, de los derechos humanos y las libertades fundamentales en las esferas política, económica, social, cultural y civil o en cualquier otra esfera.

Artículo 2

Los Estados Partes condenan la discriminación contra la mujer en todas sus formas, convienen en seguir, por todos los medios apropiados y sin dilaciones, una política encaminada a eliminar la discriminación contra la mujer y, con tal objeto, se comprometen a:

a) Consagrar, si aún no lo han hecho, en sus constituciones nacionales y en cualquier otra legislación apropiada el principio de la igualdad del hombre y de la mujer y asegurar por ley u otros medios apropiados la realización práctica de ese principio;

b) Adoptar medidas adecuadas, legislativas y de otro carácter, con las sanciones correspondientes, que prohíban toda discriminación contra la mujer;

c) Establecer la protección jurídica de los derechos de la mujer sobre una base de igualdad con los del hombre y garantizar, por conducto de los tribunales nacionales competentes y de otras instituciones públicas, la protección efectiva de la mujer contra todo acto de discriminación;

d) Abstenerse de incurrir en todo acto o práctica de discriminación contra la mujer y velar por que las autoridades e instituciones públicas actúen de conformidad con esta obligación;

e) Tomar todas las medidas apropiadas para eliminar la discriminación contra la mujer practicada por cualesquiera personas, organizaciones o empresas;

f) Adoptar todas las medidas adecuadas, incluso de carácter legislativo, para modificar o derogar leyes, reglamentos, usos y prácticas que constituyan discriminación contra la mujer;

g) Derogar todas las disposiciones penales nacionales que constituyan discriminación contra la mujer.

Artículo 3

Los Estados Partes tomarán en todas las esferas, y en particular en las esferas política, social, económica y cultural, todas las medidas apropiadas, incluso de carácter legislativo, para asegurar el pleno desarrollo y adelanto de la mujer, con el objeto de garantizarle el ejercicio y el goce de los derechos humanos y las libertades fundamentales en igualdad de condiciones con el hombre.

Artículo 4

1. La adopción por los Estados Partes de medidas especiales de carácter temporal encaminadas a acelerar la igualdad *de facto* entre el hombre y la mujer no se considerará discriminación en la forma definida en la presente Convención, pero de ningún modo entrañará, como consecuencia, el mantenimiento de normas desiguales o separadas; estas medidas cesarán cuando se hayan alcanzado los objetivos de igualdad de oportunidad y trato.

2. La adopción por los Estados Partes de medidas especiales, incluso las contenidas en la presente Convención, encaminadas a proteger la maternidad no se considerará discriminatoria.

Artículo 5

Los Estados Partes tomarán todas las medidas apropiadas para:

a) Modificar los patrones socioculturales de conducta de hombres y mujeres, con miras a alcanzar la eliminación de los prejuicios y las prácticas consuetudinarias y de cualquier otra índole que estén basados en la idea de la inferioridad o superioridad de cualquiera de los sexos o en funciones estereotipadas de hombres y mujeres;

b) Garantizar que la educación familiar incluya una comprensión adecuada de la maternidad como función social y el reconocimiento de la responsabilidad común de hombres y mujeres en cuanto a la educación y al desarrollo de sus hijos, en la inteligencia de que el interés de los hijos constituirá la consideración primordial en todos los casos.

Artículo 6

Los Estados Partes tomarán todas las medidas apropiadas, incluso de carácter legislativo, para suprimir todas las formas de trata de mujeres y explotación de la prostitución de la mujer.

PARTE II

Artículo 7

Los Estados Partes tomarán todas las medidas apropiadas para eliminar la discriminación contra la mujer en la vida política y pública del país y, en particular, garantizarán a las mujeres, en igualdad de condiciones con los hombres, el derecho a:

a) Votar en todas las elecciones y referéndums públicos y ser elegibles para todos los organismos cuyos miembros sean objeto de elecciones públicas;

b) Participar en la formulación de las políticas gubernamentales y en la ejecución de éstas, y ocupar cargos públicos y ejercer todas las funciones públicas en todos los planos gubernamentales;

c) Participar en organizaciones y asociaciones no gubernamentales que se ocupen de la vida pública y política del país.

Artículo 8

Los Estados Partes tomarán todas las medidas apropiadas para garantizar a la mujer, en igualdad de condiciones con el hombre y sin discriminación alguna, la oportunidad de representar a su gobierno en el plano internacional y de participar en la labor de las organizaciones internacionales.

Artículo 9

1. Los Estados Partes otorgarán a las mujeres iguales derechos que a los hombres para adquirir, cambiar o conservar su nacionalidad. Garantizarán, en particular, que ni el matrimonio con un extranjero ni el cambio de nacionalidad del marido durante el matrimonio cambien automáticamente la nacionalidad de la esposa, la conviertan en apátrida o la obliguen a adoptar la nacionalidad del cónyuge.

2. Los Estados Partes otorgarán a la mujer los mismos derechos que al hombre con respecto a la nacionalidad de sus hijos.

PARTE III

Artículo 10

Los Estados Partes adoptarán todas las medidas apropiadas para eliminar la discriminación contra la mujer, a fin de asegurarle la igualdad de derechos con el hombre en la esfera de la educación y en particular para asegurar, en condiciones de igualdad entre hombres y mujeres:

a) Las mismas condiciones de orientación en materia de carreras y capacitación profesional, acceso a los estudios y obtención de diplomas en las instituciones de

enseñanza de todas las categorías, tanto en zonas rurales como urbanas; esta igualdad deberá asegurarse en la enseñanza preescolar, general, técnica y profesional, incluida la educación técnica superior, así como en todos los tipos de capacitación profesional;

b) Acceso a los mismos programas de estudios, a los mismos exámenes, personal docente del mismo nivel profesional y locales y equipos escolares de la misma calidad;

c) La eliminación de todo concepto estereotipado de los papeles masculino y femenino en todos los niveles y en todas las formas de enseñanza, mediante el estímulo de la educación mixta y de otros tipos de educación que contribuyan a lograr este objetivo y, en particular, mediante la modificación de los libros y programas escolares y la adaptación de los métodos de enseñanza;

d) Las mismas oportunidades para la obtención de becas y otras subvenciones para cursar estudios;

e) Las mismas oportunidades de acceso a los programas de educación permanente, incluidos los programas de alfabetización funcional y de adultos, con miras en particular a reducir lo antes posible toda diferencia de conocimientos que exista entre hombres y mujeres;

f) La reducción de la tasa de abandono femenino de los estudios y la organización de programas para aquellas jóvenes y mujeres que hayan dejado los estudios prematuramente;

g) Las mismas oportunidades para participar activamente en el deporte y la educación física;

h) Acceso al material informativo específico que contribuya a asegurar la salud y el bienestar de la familia, incluidos la información y el asesoramiento sobre planificación de la familia.

Artículo 11

1. Los Estados Partes adoptarán todas las medidas apropiadas para eliminar la discriminación contra la mujer en la esfera del empleo a fin de asegurar, en condiciones de igualdad entre hombres y mujeres, los mismos derechos, en particular:

a) El derecho al trabajo como derecho inalienable de todo ser humano;

b) El derecho a las mismas oportunidades de empleo, inclusive a la aplicación de los mismos criterios de selección en cuestiones de empleo;

c) El derecho a elegir libremente profesión y empleo, el derecho al ascenso, a la estabilidad en el empleo y a todas las prestaciones y otras condiciones de servicio, y el derecho a la formación profesional y al readiestramiento, incluido el aprendizaje, la formación profesional superior y el adiestramiento periódico;

d) El derecho a igual remuneración, inclusive prestaciones, y a igualdad de trato con respecto a un trabajo de igual valor, así como a igualdad de trato con respecto a la evaluación de la calidad del trabajo;

e) El derecho a la seguridad social, en particular en casos de jubilación, desempleo, enfermedad, invalidez, vejez u otra incapacidad para trabajar, así como el derecho a vacaciones pagadas;

f) El derecho a la protección de la salud y a la seguridad en las condiciones de trabajo, incluso la salvaguardia de la función de reproducción.

2. A fin de impedir la discriminación contra la mujer por razones de matrimonio o maternidad y asegurar la efectividad de su derecho a trabajar, los Estados Partes tomarán medidas adecuadas para:

a) Prohibir, bajo pena de sanciones, el despido por motivo de embarazo o licencia de maternidad y la discriminación en los despidos sobre la base del estado civil;

b) Implantar la licencia de maternidad con sueldo pagado o con prestaciones sociales comparables sin pérdida del empleo previo, la antigüedad o los beneficios sociales;

c) Alentar el suministro de los servicios sociales de apoyo necesarios para permitir que los padres combinen las obligaciones para con la familia con las responsabilidades del trabajo y la participación en la vida pública, especialmente mediante el fomento de la creación y desarrollo de una red de servicios destinados al cuidado de los niños;

d) Prestar protección especial a la mujer durante el embarazo en los tipos de trabajos que se haya probado puedan resultar perjudiciales para ella.

3. La legislación protectora relacionada con las cuestiones comprendidas en este artículo será examinada periódicamente a la luz de los conocimientos científicos y tecnológicos y será revisada, derogada o ampliada según corresponda.

Artículo 12

1. Los Estados Partes adoptarán todas las medidas apropiadas para eliminar la discriminación contra la mujer en la esfera de la atención médica a fin de asegurar, en condiciones de igualdad entre hombres y mujeres, el acceso a servicios de atención médica, inclusive los que se refieren a la planificación de la familia.

2. Sin perjuicio de lo dispuesto en el párrafo 1 *supra*, los Estados Partes garantizarán a la mujer servicios apropiados en relación con el embarazo, el parto y el período posterior al parto, proporcionando servicios gratuitos cuando fuere necesario y le asegurarán una nutrición adecuada durante el embarazo y la lactancia.

Artículo 13

Los Estados Partes adoptarán todas las medidas apropiadas para eliminar la discriminación contra la mujer en otras esferas de la vida económica y social a fin de asegurar, en condiciones de igualdad entre hombres y mujeres, los mismos derechos, en

particular:

a) El derecho a prestaciones familiares;

b) El derecho a obtener préstamos bancarios, hipotecas y otras formas de crédito financiero;

c) El derecho a participar en actividades de esparcimiento, deportes y en todos los aspectos de la vida cultural.

Artículo 14

1. Los Estados Partes tendrán en cuenta los problemas especiales a que hace frente la mujer rural y el importante papel que desempeña en la supervivencia económica de su familia, incluido su trabajo en los sectores no monetarios de la economía, y tomarán todas las medidas apropiadas para asegurar la aplicación de las disposiciones de la presente Convención a la mujer de las zonas rurales.

2. Los Estados Partes adoptarán todas las medidas apropiadas para eliminar la discriminación contra la mujer en las zonas rurales a fin de asegurar, en condiciones de igualdad entre hombres y mujeres, su participación en el desarrollo rural y en sus beneficios, y en particular le asegurarán el derecho a:

a) Participar en la elaboración y ejecución de los planes de desarrollo a todos los niveles;

b) Tener acceso a servicios adecuados de atención médica, inclusive información, asesoramiento y servicios en materia de planificación de la familia;

c) Beneficiarse directamente de los programas de seguridad social;

d) Obtener todos los tipos de educación y de formación, académica y no académica, incluidos los relacionados con la alfabetización funcional, así como, entre otros, los beneficios de todos los servicios comunitarios y de divulgación a fin de aumentar su capacidad técnica;

e) Organizar grupos de autoayuda y cooperativas a fin de obtener igualdad de acceso a las oportunidades económicas mediante el empleo por cuenta propia o por cuenta ajena;
f) Participar en todas las actividades comunitarias;

g) Obtener acceso a los créditos y préstamos agrícolas, a los servicios de comercialización y a las tecnologías apropiadas, y recibir un trato igual en los planes de reforma agraria y de reasentamiento;

h) Gozar de condiciones de vida adecuadas, particularmente en las esferas de la vivienda, los servicios sanitarios, la electricidad y el abastecimiento de agua, el transporte y las comunicaciones.

PARTE IV

Artículo 15

1. Los Estados Partes reconocerán a la mujer la igualdad con el hombre ante la ley.

2. Los Estados Partes reconocerán a la mujer, en materias civiles, una capacidad jurídica idéntica a la del hombre y las mismas oportunidades para el ejercicio de esa capacidad. En particular, le reconocerán a la mujer iguales derechos para firmar contratos y administrar bienes y le dispensarán un trato igual en todas las etapas del procedimiento en las cortes de justicia y los tribunales.

3. Los Estados Partes convienen en que todo contrato o cualquier otro instrumento privado con efecto jurídico que tienda a limitar la capacidad jurídica de la mujer se considerará nulo.

4. Los Estados Partes reconocerán al hombre y a la mujer los mismos derechos con respecto a la legislación relativa al derecho de las personas a circular libremente y a la libertad para elegir su residencia y domicilio.

Artículo 16

1. Los Estados Partes adoptarán todas las medidas adecuadas para eliminar la discriminación contra la mujer en todos los asuntos relacionados con el matrimonio y las relaciones familiares y, en particular, asegurarán, en condiciones de igualdad entre hombres y mujeres:

a) El mismo derecho para contraer matrimonio;

b) El mismo derecho para elegir libremente cónyuge y contraer matrimonio sólo por su libre albedrío y su pleno consentimiento;

c) Los mismos derechos y responsabilidades durante el matrimonio y con ocasión de su disolución;

d) Los mismos derechos y responsabilidades como progenitores, cualquiera que sea su estado civil, en materias relacionadas con sus hijos; en todos los casos, los intereses de los hijos serán la consideración primordial;

e) Los mismos derechos a decidir libre y responsablemente el número de sus hijos y el intervalo entre los nacimientos y a tener acceso a la información, la educación y los medios que les permitan ejercer estos derechos;

f) Los mismos derechos y responsabilidades respecto de la tutela, curatela, custodia y adopción de los hijos, o instituciones análogas cuando quiera que estos conceptos existan en la legislación nacional; en todos los casos, los intereses de los hijos serán la consideración primordial;

g) Los mismos derechos personales como marido y mujer, entre ellos el derecho a elegir apellido, profesión y ocupación;

h) Los mismos derechos a cada uno de los cónyuges en materia de propiedad, compras, gestión, administración, goce y disposición de los bienes, tanto a título gratuito como oneroso.

2. No tendrán ningún efecto jurídico los esponsales y el matrimonio de niños y se adoptarán todas las medidas necesarias, incluso de carácter legislativo, para fijar una edad mínima para la celebración del matrimonio y hacer obligatoria la inscripción del matrimonio en un registro oficial.

PARTE V

Artículo 17

1. Con el fin de examinar los progresos realizados en la aplicación de la presente Convención, se establecerá un Comité para la Eliminación de la Discriminación contra la Mujer (denominado en adelante el Comité) compuesto, en el momento de la entrada en vigor de la Convención, de dieciocho y, después de su ratificación o adhesión por el trigésimo quinto Estado Parte, de veintitrés expertos de gran prestigio moral y competencia en la esfera abarcada por la Convención. Los expertos serán elegidos por los Estados Partes entre sus nacionales, y ejercerán sus funciones a título personal; se tendrán en cuenta una distribución geográfica equitativa y la representación de las diferentes formas de civilización, así como los principales sistemas jurídicos.

2. Los miembros del Comité serán elegidos en votación secreta de una lista de personas designadas por los Estados Partes. Cada uno de los Estados Partes podrá designar una persona entre sus propios nacionales.

3. La elección inicial se celebrará seis meses después de la fecha de entrada en vigor de la presente Convención. Al menos tres meses antes de la fecha de cada elección, el Secretario General de las Naciones Unidas dirigirá una carta a los Estados Partes invitándolos a presentar sus candidaturas en un plazo de dos meses. El Secretario General preparará una lista por orden alfabético de todas las personas designadas de este modo, indicando los Estados Partes que las han designado, y la comunicará a los Estados Partes.

4. Los miembros del Comité serán elegidos en una reunión de los Estados Partes que

será convocada por el Secretario General y se celebrará en la Sede de las Naciones Unidas. En esta reunión, para la cual formarán quórum dos tercios de los Estados Partes, se considerarán elegidos para el Comité los candidatos que obtengan el mayor número de votos y la mayoría absoluta de los votos de los representantes de los Estados Partes presentes y votantes.

5. Los miembros del Comité serán elegidos por cuatro años. No obstante, el mandato de nueve de los miembros elegidos en la primera elección expirará al cabo de dos años; inmediatamente después de la primera elección el Presidente del Comité designará por sorteo los nombres de esos nueve miembros.

6. La elección de los cinco miembros adicionales del Comité se celebrará de conformidad con lo dispuesto en los párrafos 2, 3, y 4 del presente artículo, después de que el trigésimo quinto Estado Parte haya ratificado la Convención o se haya adherido a ella. El mandato de dos de los miembros adicionales elegidos en esta ocasión, cuyos nombres designará por sorteo el Presidente del Comité, expirará al cabo de dos años.

7. Para cubrir las vacantes imprevistas, el Estado Parte cuyo experto haya cesado en sus funciones como miembro del Comité designará entre sus nacionales a otro experto a reserva de la aprobación del Comité.

8. Los miembros del Comité, previa aprobación de la Asamblea General, percibirán emolumentos de los fondos de las Naciones Unidas en la forma y condiciones que la Asamblea determine, teniendo en cuenta la importancia de las funciones del Comité.

9. El Secretario General de las Naciones Unidas proporcionará el personal y los servicios necesarios para el desempeño eficaz de las funciones del Comité en virtud de la presente Convención.

Artículo 18

1. Los Estados Partes se comprometen a someter al Secretario General de las Naciones Unidas, para que lo examine el Comité, un informe sobre las medidas legislativas, judiciales, administrativas o de otra índole que hayan adoptado para hacer efectivas las

disposiciones de la presente Convención y sobre los progresos realizados en este sentido:

a) En el plazo de un año a partir de la entrada en vigor de la Convención para el Estado de que se trate; y

b) En lo sucesivo por lo menos cada cuatro años y, además, cuando el Comité lo solicite.

2. Se podrán indicar en los informes los factores y las dificultades que afecten al grado de cumplimiento de las obligaciones impuestas por la presente Convención.

Artículo 19

1. El Comité aprobará su propio reglamento.

2. El Comité elegirá su Mesa por un período de dos años.

Artículo 20

1. El Comité se reunirá normalmente todos los años por un período que no exceda de dos semanas para examinar los informes que se le presenten de conformidad con el artículo 18 de la presente Convención.

2. Las reuniones del Comité se celebrarán normalmente en la Sede de las Naciones Unidas o en cualquier otro sitio conveniente que determine el Comité.

Artículo 21

1. El Comité, por conducto del Consejo Económico y Social, informará anualmente a la Asamblea General de las Naciones Unidas sobre sus actividades y podrá hacer sugerencias y recomendaciones de carácter general basadas en el examen de los informes y de los datos transmitidos por los Estados Partes. Estas sugerencias y

recomendaciones de carácter general se incluirán en el informe del Comité junto con las observaciones, si las hubiere, de los Estados Partes.

2. El Secretario General de las Naciones Unidas transmitirá los informes del Comité a la Comisión de la Condición Jurídica y Social de la Mujer para su información.

Artículo 22

Los organismos especializados tendrán derecho a estar representados en el examen de la aplicación de las disposiciones de la presente Convención que correspondan a la esfera de las actividades. El Comité podrá invitar a los organismos especializados a que presenten informes sobre la aplicación de la Convención en las áreas que correspondan a la esfera de sus actividades.

PARTE VI

Artículo 23

Nada de lo dispuesto en la presente Convención afectará a disposición alguna que sea más conducente al logro de la igualdad entre hombres y mujeres y que pueda formar parte de:

a) La legislación de un Estado Parte; o

b) Cualquier otra convención, tratado o acuerdo internacional vigente en ese Estado.

Artículo 24

Los Estados Partes se comprometen a adoptar todas las medidas necesarias en el ámbito nacional para conseguir la plena realización de los derechos reconocidos en la presente Convención.

Artículo 25

1. La presente Convención estará abierta a la firma de todos los Estados.
2. Se designa al Secretario General de las Naciones Unidas depositario de la presente Convención.
3. La presente Convención está sujeta a ratificación. Los instrumentos de ratificación se depositarán en poder del Secretario General de las Naciones Unidas.
4. La presente Convención estará abierta a la adhesión de todos los Estados. La adhesión se efectuará depositando un instrumento de adhesión en poder del Secretario General de las Naciones Unidas.

Artículo 26

1. En cualquier momento, cualquiera de los Estados Partes podrá formular una solicitud de revisión de la presente Convención mediante comunicación escrita dirigida al Secretario General de las Naciones Unidas.
2. La Asamblea General de las Naciones Unidas decidirá las medidas que, en caso necesario, hayan de adoptarse en lo que respecta a esa solicitud.

Artículo 27

1. La presente Convención entrará en vigor el trigésimo día a partir de la fecha en que haya sido depositado en poder del Secretario General de las Naciones Unidas el vigésimo instrumento de ratificación o de adhesión.
2. Para cada Estado que ratifique la Convención o se adhiera a ella después de haber sido depositado el vigésimo instrumento de ratificación o de adhesión, la Convención entrará en vigor el trigésimo día a partir de la fecha en que tal Estado haya depositado su instrumento de ratificación o de adhesión.

Artículo 28

1. El Secretario General de las Naciones Unidas recibirá y comunicará a todos los Estados el texto de las reservas formuladas por los Estados en el momento de la ratificación o de la adhesión.

2. No se aceptará ninguna reserva incompatible con el objeto y el propósito de la presente Convención.

3. Toda reserva podrá ser retirada en cualquier momento por medio de una notificación a estos efectos dirigida al Secretario General de las Naciones Unidas, quien informará de ello a todos los Estados. Esta notificación surtirá efecto en la fecha de su recepción.

Artículo 29

1. Toda controversia que surja entre dos o más Estados Partes con respecto a la interpretación o aplicación de la presente Convención que no se solucione mediante negociaciones se someterá al arbitraje a petición de uno de ellos. Si en el plazo de seis meses contados a partir de la fecha de presentación de solicitud de arbitraje las partes no consiguen ponerse de acuerdo sobre la forma del mismo, cualquiera de las partes podrá someter la controversia a la Corte Internacional de Justicia, mediante una solicitud presentada de conformidad con el Estatuto de la Corte.

2. Todo Estado Parte, en el momento de la firma o ratificación de la presente Convención o de su adhesión a la misma, podrá declarar que no se considera obligado por el párrafo 1 del presente artículo. Los demás Estados Partes no estarán obligados por ese párrafo ante ningún Estado Parte que haya formulado esa reserva.

3. Todo Estado Parte que haya formulado la reserva prevista en el párrafo 2 del presente artículo podrá retirarla en cualquier momento notificándolo al Secretario General de las Naciones Unidas.

Artículo 30

La presente Convención, cuyos textos en árabe, chino, español, francés, inglés y ruso son igualmente auténticos, se depositarán en poder del Secretario General de las Naciones Unidas.

EN TESTIMONIO DE LO CUAL, los infrascritos, debidamente autorizados, firman la presente Convención.

